

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: anglický jazyk - matematika

**Aktivity ve volném čase a jejich význam ve
výchově žáků 2. stupně ZŠ**
**Activities in Leisure Time and Their Importance
in the Education of Pupils at Basic School**

Diplomová práce: 05-FP-KPP-02

Autor:

Marcela Blailová (Tuhá)

Podpis:

Adresa:

Pesvice 60

431 11, Jirkov

Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Bělohradská

Konzultant: -

Počet

Stran	Slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
71	19424	3	28	11	1

V Liberci dne: 30. 4. 2006

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Poděkování

Děkuji všem, bez nichž bych svoji práci asi nikdy nedokončila. Vedoucí práce PaedDr. Jitce Bělohradské děkuji za užitečné rady a vysvětlování problémů, se kterými jsem se potýkala při tvorbě práce.

Resumé

Diplomová práce podává přehled o volném čase dětí, které jsou ve věku 2. stupně základní školy. Cílem práce bylo zkoumat a popsat, jak současné děti tráví volný čas a jakými aktivitami tento čas naplňují. Tohoto cíle bylo dosaženo a také došlo k zamýšlené komparaci volného času dětí z města a venkova.

První část práce se zabývá teorií volného času a také výchovou ve volném čase. Následující část práce je věnována výzkumu, který byl proveden na vybrané základní škole za cíli, které byly zmíněny. Práce je také doplněna dotazníkem, na kterém byl výzkum založen. Tato práce by mohla být přínosná, protože poskytuje jakýsi obraz toho, jak děti základní školy tráví volný čas a získané informace by v budoucnu mohly být použity k zjištění, jak se mění volný čas dětí v průběhu doby.

Klíčová slova

volný čas, volnočasové aktivity, výchova ve volném čase, žáci 2. stupně základní školy, zařízení volného času, výzkum

Summary

The diploma thesis deals with leisure time of children who are at the age of the second stage of basic school. The aim of the diploma thesis was to investigate and describe how today's children spend their free time and what activities they choose to fill this time. This aim was reached and also the intended comparison of leisure time of children living in a town and in the country was realized.

The first part of the thesis deals with the theory of leisure time and also education in leisure time. The following part is regarded to the research that was carried out for the aims that were mentioned at a chosen basic school. The work is accompanied with the questionnaire which the research was based on. The diploma thesis could be valuable because it provides a picture of how children at basic school spend their free time. Moreover, the information from the research could be used in the future for finding out how children's leisure time changes in the course of time.

Key words

leisure time, activities in leisure time, education in leisure time, pupils at basic school, organisations of leisure time, research

Zusammenfassung

Die Arbeit gibt den Überblick von der Freizeit der Kinder, die im Alter der zweiten Stufe an der Grundschule sind. Das Ziel dieser Arbeit war die Forschung und die Beschreibung der Freizeit der Kinder, wie verbringen die gegenwärtigen Kinder die Freizeit und welche Aktivitäten sie treiben. Dieses Ziel wurde geschaffen und wurde auch die Kmparation der Freizeit der Kinder aus der Stadt und aus dm Lande durchgeführt.

Der erste Teil der Arbeit beschäftigt sich mit der Theorie der Freizeit und auch mit der Erziehung in der Freizeit. Der folgende Teil der Arbeit beschäftigt sich mit der Forschung, die an einer Schule durchgeführt wurde. Diese Forschung an dieser Schule enthält die erwähnten Ziele. Die Arbeit enthält auch einen Fragenbogen, der war die Grundlage der Forschung. Die Atbeit hat einige Beiträge, sie informiert über die Aktivitäten der Kinder in der Freizeit. Diese Informationen können uns in Zukunft helfen, in der zukünftigen Forschung der verändernden Aktivitäten der Kinder in der Freizeit.

Hauptbegriffe

die Freizeit, die Aktivitäten der Freizeit, die Erziehung in der Freizeit, die Schüler der zweiten Stufe an der Grundschule, die Institutionen für die Freizeit, die forschung

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 VOLNÝ ČAS.....	9
1.1 POJEM VOLNÝ ČAS	9
1.2 VOLNÝ ČAS A PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	10
1.3 KVANTITATIVNÍ A KVALITATIVNÍ ASPEKT VOLNÉHO ČASU	11
1.4 FUNKCE VOLNÉHO ČASE	12
1.5 ZPŮSOBY A PŘEKÁŽKY EFEKTIVNÍHO VYUŽÍVÁNÍ VOLNÉHO ČASU	14
2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY A ZÁJMY.....	16
2.1 POJEM VOLNOČASOVÉ AKTIVITY A ZÁJMY	16
2.2 VÝZNAM A FUNKCE VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT A ZÁJMOVÉ ČINNOSTI	17
2.3 DĚLENÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT	19
2.4 ORIENTACE AKTIVIT VE VOLNÉM ČASE	20
2.5 DĚLENÍ ZÁJMOVÉ ČINNOSTI	22
2.6 ORGANIZAČNÍ FORMY ZÁJMOVÝCH ČINNOSTÍ.....	25
2.7 DALŠÍ ČLENĚNÍ ZÁJMOVÉ ČINNOSTI.....	27
2.8 HRA A PRÁCE VE VOLNÉM ČASE	28
3 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ.....	30
3.1 VZTAH VÝCHOVY A VOLNÉHO ČASU	30
3.2 FORMÁLNÍ, INFORMÁLNÍ A NEFORMÁLNÍ VÝCHOVA	31
3.3 VYMEZENÍ POJMU VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ	33
3.4 FUNKCE VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ.....	34
3.5 ČINITELÉ VÝCHOVY VE VOLNÉM ČASE	36
3.5.1 <i>Rodina</i>	36
3.5.2 <i>Škola</i>	39
3.5.3 <i>Vrstevnické skupiny</i>	40
3.5.4 <i>Mediální prostředky</i>	41
4 ZAŘÍZENÍ VOLNÉHO ČASU	45
4.1 ZÁSADY ZAŘÍZENÍ VOLNÉHO ČASU	45
4.2 JEDNOTLIVÁ ZAŘÍZENÍ VOLNÉHO ČASU	46

II VÝZKUMNÁ ČÁST.....	49
1 CÍL VÝZKUMU	49
2 HYPOTÉZY	50
3 METODY A SOUBOR RESPONDENTŮ.....	51
4 VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	52
4.1 MNOŽSTVÍ VOLNÉHO ČASU DĚTÍ A JEJICH ZÁLIBY	52
4.2 ZÁJMOVÉ KROUŽKY	53
4.3 SPORT A POHYBOVÉ AKTIVITY.....	56
4.4 ČETBA.....	57
4.5 TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU S RODINOU A VRSTEVNÍKY	58
4.6 KULTURNÍ VYŽITÍ DĚTÍ	59
4.7 TECHNIKA A MULTIMÉDIA	60
4.8 PŘÍSTUP DĚTÍ K PŘEBYTKU VOLNÉHO ČASU	62
5 DISKUZE A ZÁVĚRY	63
ZÁVĚR	67
LITERATURA.....	68
PŘÍLOHA – DOTAZNÍK: VOLNÝ ČAS.....	69

Úvod

Volný čas zřejmě představuje pro většinu lidí něco příjemného. Je to doba, kterou lidé naplňují činnostmi, které mají rádi a při kterých si odpočinou. Volný čas hraje významnou roli nejen u dospělých, ale také u dětí. A právě toto téma, téma volného času žáků základní školy, které je velmi aktuálním v dnešní společnosti, jsem si vybrala pro svou diplomovou práci.

Volný čas, pokud není využíván vhodným způsobem, se může ukázat být velkým problémem. Jestliže děti nebudou vědět, jak se svým volným časem nakládat a nebudou mít takové činnosti ve volném čase, které by je zaměstnaly a uspokojovaly, mohou děti propadnout stavu nicnedělání a pocitu, kdy se budou nudit. Toto vše pak vede nejen k jakémusi nezdravému rozvoji dítěte, ale dítě může pod vlivem těchto negativních vlivů propadnout chování a jednání, které vždy nemusí být v souladu nejen se společenskými normami ale i se zákony. Volný čas by neměl být vnímán jako doba, které není potřeba věnovat pozornost. Naopak je nutné se na volný čas dětí zaměřit a výchovně na děti působit právě skrze činnosti, kterými tento čas děti naplňují.

Cílem diplomové práce je se zabývat volným časem dětí ve věku 2. stupně základní školy a zjistit jakými způsoby děti využívají svůj volný čas, jaké činnosti volí pro svůj volný čas, jak přispívá škola a jiná zařízení k využívání volného času dětmi a jaké možnosti vůbec děti mají.

Obsah diplomové práce je rozdělen do jednotlivých kapitol. Úvodní kapitola se zabývá teorií volného času a také významem volného času v životě člověka. Následující kapitola se věnuje zájmům a aktivitám ve volném čase, jejich členění, organizačním formám apod. Další kapitola se týká výchovy mimo vyučování a také činitelů, kteří na děti působí ve volném čase. Poslední kapitola teoretické části práce se věnuje zařízením volného času. Další kapitoly patří už do výzkumné části práce, tj. kapitoly, které se zabývají výzkumem, který byl proveden za cílem získání informací o volném čase dětí. Získané informace by mohly poskytnout jakýsi obrázek o tom, jak dnešní děti tráví volný čas. Částečně se budu ve své práci věnovat i komparaci volného času dětí, které žijí ve městě a dětí, které žijí na venkově.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas

1.1 Pojem volný čas

Volný čas je pojem, který je lidmi hojně užíván každý den a je součástí života každého člověka. Většina lidí si zřejmě pod pojmem „volný čas“ představí čas zábavy, hry, čas s přáteli a podobně a volný čas pro ně znamená čas, kdy dělají činnosti ne proto, že musí, ale proto, že chtějí. Ale jak přesně je tento pojem vymezen?

Pro tento pojem existuje mnoho definic, které se od sebe více či méně liší. Například Hofbauer definuje volný čas jako **čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazku, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.** (2004, s. 13) Dále také uvádí další z možných definic, kde je volný čas chápán jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností. Tato teorie volného času se nazývá zbytková neboli reziduální.

Volný čas může být chápán rovněž jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Volný čas je **doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, a přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.** (Pávková, 2002, s. 13)

Z těchto definic lze vidět, jak se liší pohledy na volný čas. Na jedné straně je volný čas vnímán spíše pozitivně. Člověk tedy bere volný čas spíše jako dobu, v které dělá to, co ho baví a zajímá, a kdy má možnost se nějakým způsobem seberealizovat. Na druhou stranu ale volný čas může být vnímán i negativně a to jako čas, který nám zbývá po splnění našich pracovních nebo školních povinností a po uspokojení našich základních fyziologických potřeb.

Pro definici volného času je také dobré se zamyslet nad tím, co ještě je a co už není našimi povinnostmi. Existuje vůbec nějaká hranice mezi volným časem a časem, který je věnován našim povinnostem? Tato hranice bohužel nelze určit jednoznačně, protože povinnosti pro nás nemusí být vždy jen nepřijemné. Své povinnosti mohou lidé vykonávat dobrovolně, povinnosti mohou uspokojit jejich potřeby a mohou je dokonce i bavit.

Podle vymezení pojmu "volný čas" mohou být do volného času řazeny činnosti jako je například odpočinek, rekreace, zájmová činnost, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost, zábava. Naopak činnosti, které nejsou činnostmi volného času je vyučování, činnosti související s vyučováním, sebeobsluha, péče o zevnějšek a povinnosti v domácnosti.

1.2 Volný čas a pedagogika volného času

Volným časem se zabývá vědní disciplína, která se nazývá „pedagogika volného času“. Pedagogika volného času zkoumá volný čas, který je tráven různými skupinami populace. Pokud se jedná o děti a mládež, pak se tato vědní disciplína zabývá časem tráveným dětmi a mladistvými mimo školu, tzn. mimoškolní výchovou a vzděláváním. Předmětem pedagogiky volného času dětí a mládeže je především obsah, formy a prostředky edukačních aktivit pro prospěšné trávení volného času dětí a mládeže, činnosti školských a jiných zařízení, která mají zajistit edukaci ve volném čase a také teorie a výzkum volného času současné mládeže v současných společenských podmínkách. Pedagogika volného času se zabývá jak teoretickými tak praktickými aspekty výchovy ve volném čase.

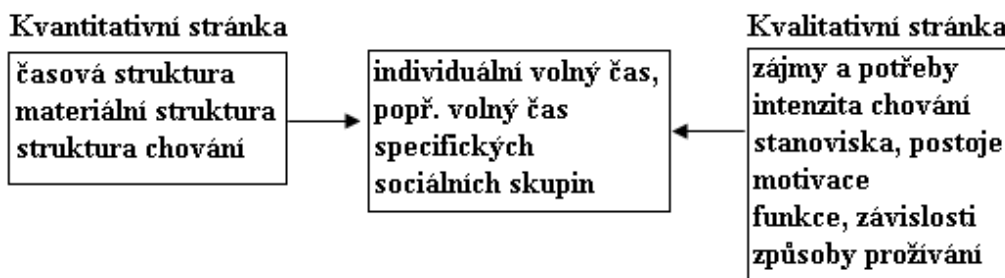
Volnému času v minulých dobách nebylo věnováno tolik pozornosti jako tomu je dnes. Ale od poloviny šedesátých let 20. století rostl zájem o tuto oblast a v současnosti je pedagogika volného času dětí a mládeže rozvíjena v mnoha zemích, i v České republice. Pedagogika volného času se snaží zkoumat a ovlivnit způsoby, jak děti a mládež tráví svůj volný čas, a tím tak alespoň částečně zabránit nežádoucímu chování dětí a mládeže. Pedagogika volného času dětí a mládeže působí preventivně proti negativním a sociálně patologickým jevům. Jedná se zejména o konzumní způsob života dnešní společnosti zaměřený nejvíce na materiální uspokojování potřeb, o rostoucí agresivitu dětí, kriminalitu, delikvenci, záškoláctví, šikanování, vandalismus, kouření, alkoholismus, drogovou závislost, rasismus atd.

1.3 Kvantitativní a kvalitativní aspekt volného času

Jak už bylo zmíněno, volný čas je čas, v kterém si člověk sám volí činnosti, které chce dělat, které ho zajímají, které mu přinášejí radost, odpočinek, odreagování, a které mu umožňují se určitým způsobem rozvíjet a seberealizovat. Všechny tyto činnosti koná svobodně a ze svého zájmu. Ale při zkoumání volného času a zejména při hodnocení volnočasových aktivit je nutné brát v úvahu tzv. kvalitativní a kvantitativní stránku volného času.

Kvantitativním hlediskem rozumíme materiální stránku věci, ale zejména počet hodin, které věnujeme svým koníčkům a zálibám ve volném čase. Jistě je dobré znát tyto údaje, protože nám vypovídají, kolik času věnujeme, nebo jsme ochotni věnovat aktivitám ve volném čase, ale nesmíme zapomínat i na kvalitativní aspekt volného času, který je stejně důležitý nebo i důležitější než kvantitativní stránka volného času. Tato **kvalitativní stránka volného času** sleduje aktivity a činnosti, které lidé volí pro svůj volný čas, intenzitu těchto aktivit, stanoviska a postoje, které člověk zaujímá vůči volnému času, jak prožívá tento čas a také co člověka motivuje k daným činnostem.

Vždy je potřeba brát v úvahu oba tyto aspekty volného času, a ani jeden z nich by neměl být opomíjen, protože všechno souvisí se vším a všechny tyto pohledy jsou na sobě určitým způsobem závislé. Co je platné, že dítě má spoustu volného času, ale kvalita tohoto času je nedostatečná. Dítě neví, jak se svým volným časem naložit, může se nudit. Takové dítě pravděpodobně nebude vhodně motivováno k nějaké smysluplné činnosti, a v některých případech se dítě může vydat i negativním směrem, kdy tráví svůj volný čas s pochybnými partami dětí, bez nijakého cíle atd..

Kvantitativní a kvalitativní stránka volného času (podle Tokarski, W. - Schmitz-Scherzer, R. – Vážanský, 1995, s. 29)

1.4 Funkce volného času

Volný čas plní mnoho důležitých funkcí a jednou z funkcí volného času je už zmíněný **odpočinek a regenerace**. Asi každý člověk, nehledě na to, zda se jedná o dítě nebo dospělého člověka, potřebuje nějaký čas na to, aby nabral sílu, které vynaložil na plnění každodenních povinností, na řešení nejrůznějších problémů, kdy člověk čelí stresovým situacím a mnoha dalším negativním vlivům, kterým se téměř nikdo nevyhne. Proto, a obzvláště v dnešní době, kdy se životní tempo neustále zrychluje, je tak důležité se zastavit, vydechnout, a načerpat nových sil. A to nám právě poskytuje volný čas.

Další funkcí volného času je, kromě regenerace a odpočinku, také **funkce kompenzační**. Představme si, že člověk sedí celý den u počítače a věnuje se svým každodenním pracovním povinnostem. Po takovém dni lze asi předpokládat, že tento člověk bude ve svém volném čase pravděpodobně vyhledávat takové aktivity, které by mu umožnily alespoň částečně vykompenzovat činnosti, které prováděl a na které myslel téměř celý den. Obdobně to zřejmě bude fungovat i u dětí a mládeže. Pokud dítě tráví ve škole čas od rána do odpoledních hodin, a soustředí se na předměty a činnosti v hodinách, bude asi ve svém volném čase hledat činnosti, které budou například více aktivní, kde budou muset vynaložit více fyzické aktivity apod. Vytěsni tak pocit stereotypu svých činností.

Volný čas není jenom časem, kdy se lidé odreagují a uvolní se, ale také doba, během které se lidé, a tedy i děti, získávají mnoho informací, ať přímou nebo nepřímou cestou. Touto funkcí volného času je **funkce výchovná a vzdělávací**. Především rodina je pro dítě velkým a nepostradatelným zdrojem informací, které se týkají mnoha oblastí. Děti si z rodiny např. odnášejí základní hygienické návyky, přebírají určitý životní styl, přebírají znalosti rodičů, způsoby chování apod. Mezi další zdroje informací pro děti a mládež ve volném čase je škola v době mimoškolní výchovy, sdělovací prostředky a jiné organizace, které se věnují mimoškolní výchově dětí a mládeže. Podstatné však je, že děti získávají nejrůznější informace, a to třeba i způsobem, aniž by si uvědomovaly, že se něco nového učí.

Volný čas se také podílí na **utváření vlastních názorů a postojů, vztahu dětí k okolnímu světu**, ale též **vztahu dítěte ke vzdělání**. Aktivity ve volném čase a způsob trávení volného času může napomoci dětem dokonce s výběrem budoucího zaměstnání, protože dítě je nasměrováno určitým směrem, který ho zajímá, a tato záliba v dané činnosti může přerůst i v životní profesi. I to je jedna z podstatných funkcí volného času.

Ze společenského hlediska, volný čas umožňuje jedinci být v kontaktu se svým okolím. Volný čas napomáhá jedinci se rozvíjet nejenom po stránce fyzické nebo duševní, ale také ve **schopnosti komunikovat** a spolupracovat s lidmi, kteří nás obklopují, trávit čas se svými přáteli, utvářet si svůj žebříček hodnot a vlastní postoj ke společnosti, vydobýt si ve společnosti určité postavení a mnoho jiných pro život důležitých vlastností.

Další funkce volného času vychází z potřeby lidí **účastnit se společenského dění**. V rámci využívání volného času se člověk zařazuje do různých, většinou neformálních skupin. To posílí jeho vědomí, že patří k nějakému celku, že je součástí něčeho, a že na něm může něco záviset. Zároveň si ale během volného času uvědomujeme svou individualitu. Proč děláme to, co děláme, kam směřujeme? Navíc volný čas je **zdrojem nějakého pro nás zajímavého prožitku**, kdy můžeme vyjádřit, co v nás je. **Tvořivost** má v době volného času volné pole působnosti. A záleží jenom na nás, jak náš volný čas zužitkujeme.

Shrneme-li výčet funkcí, můžeme všechny funkce volného času zahrnout do tří oblastí. Je to oblast **odpočinku**, kdy regenerujeme a načerpáváme nových pracovních sil. Dále je to **zábava**, kdy neobnovujeme síly pracovní, ale duševní. Je potřeba někdy tzv. vypnout a věnovat se činností, při kterých zapomeneme alespoň na chvíli na naše problémy a povinnosti. A poslední důležitou oblastí funkcí volného času je **rozvoj osobnosti**, kdy máme možnost se seberealizovat, rozvíjet své znalosti a dovednosti, a kdy se vlastně všichni nějakým způsobem podílíme na utváření kultury.

1.5 Způsoby a překážky efektivního využívání volného času

Způsoby, jak lidé nakládají se svým volným časem, se velmi různí a záleží jen na jedinci, pro co se rozhodne. Volba činností a trávení volného času se odvíjí od mnoha aspektů, mezi které patří například věk jedince, pohlaví, vzdělání, rodinný stav, tělesná a duševní kondice, zaměstnání nebo samotné prostředí, v kterém se jedinec pohybuje.

Cílem každého člověka by však mělo být nalezení smysluplných aktivit, které by uspokojovaly jeho potřeby a umožňovaly jedinci se seberealizovat. Některým lidem a obzvláště mnoha dětem se ale nedaří tohoto stavu dosáhnout. Příčiny tohoto neúspěchu mohou být různé. Mnohé příčiny nesprávného využívání volného času vycházejí z rodiny a jejího vlivu na jedince. Může to být např. **ekonomická a sociální situace** jedince, resp. rodiny. Rodina nemá dostatek finančních prostředků na realizaci volnočasových aktivit dítěte. Rodina také nemusí plnit dobře svou výchovnou funkci nebo může na dítě klást **přemrštěné nároky**, což se projeví i na jeho způsobu trávení volného času.

Další možné překážky žádoucího trávení volného času mohou vzejít z **negativního působení sociální skupiny nebo etnika**, v kterém se jedinec nachází. Může se jednat například o partu vrstevníků, do které se jedinec může dostat, která tráví svůj volný čas nicneděláním a často i kriminální činností.

Další příčiny neefektivního nebo problematického využívání volného času mohou tkvět v **tělesném, mentálním nebo sociálním handicapu**, kterým jedinec trpí, nebo **pasivitou, neschopností a nechutí** dítěte k nějaké činnosti.

Dále to může být **nedostatečná informovanost** o nabídce činností nebo **neznalost vlastních schopností**. Dítě může volit nesprávné činnosti ve volném čase a ne vždy musí vědět, co je v jeho silách, může se podceňovat, ačkoliv může disponovat neobjevenými vlastnostmi a schopnostmi. Pak je rolí pedagoga, vychovatele nebo rodiny snažit se v dětech objevit tyto silné stránky a napomoci je dále rozvíjet.

Další možnou překážkou efektivního způsobu využívání volného času může být i **malá kapacita zařízení volného času**.

Důsledkem všech těchto jmenovaných překážek smysluplného trávení volného času pak mohou být nejrůznější **sociálně patologické jevy**, s kterými se dnešní společnost potýká. Kromě těchto činností, tzn. činností kriminálního charakteru, kouření, alkoholismu, drogové závislosti, šikany apod., někteří jedinci svůj volný čas ani nejsou schopni využívat. Jedná se např. o workholiky, kteří zcela vylučují volný čas ze svého programu.

Někteří lidé nemají vůbec žádný volný čas, jiní zase sice volný čas mají, ale neví, jak s ním naložit. Tito jedinci mohou také trpět tzv. **existenciální frustrací**, která nastává právě ve volném čase, kdy jedinec zjišťuje, že po vykonání svých pracovních povinností už nemá smysl proč žít. Neví, čím naplnit svůj volný čas.

Dalším negativním jevem ve volném čase je **nuda**, s kterou se zřejmě každý člověk někdy potýkal. Nuda je charakterizována jako „nepříjemný

afektivní stav spojený s pocity napětí, se zkresleným prožívání času (jako by se zastavil) a s pocity prázdna. (Spousta a kol., 1996, s. 14) Zvláště děti a mládež často čelí tomuto stavu „nicnedělání“, který je způsoben nedostatkem vnitřních podnětů v člověku. Při odstraňování nudy tedy není nutné přizpůsobovat vnější okolí jedinci, ale je třeba působit přímo na samotného jedince a vhodně ho motivovat k nějaké smysluplné činnosti. A právě zde se může uplatnit pedagogické působení na jedince k odstranění nudy z volného času. Nuda bývá spjata s nedostatkem zájmů a také s psychohygienou volného času.

Psychohygiena je psychologická disciplína, která se věnuje formulaci psychologických pravidel a zásad zdravého člověka, a podílí na rozvoji osobnosti ve volném čase. Spousta (1996, s. 15) uvádí **psychohygienická pravidla** a zásady využívání volného času, která by měla přispět k smysluplnému využívání volného času a dodržováním těchto pravidel zabránit negativnímu využívání volného času. Těmito psychohygienickými pravidly jsou:

1. Volný čas není zbytečně stráveným časem.
2. Uvědomit si odpovědnost nejen za své pracovní výsledky, ale i za využívání svého volného času.
3. Nejvýhodnější je organizovat volný čas individuálně nebo individuálnost co nejvíce respektovat.
4. Ve volném čase je nutné odstranit každou křečovitost a nesmyslné („bezsmyslné“) úsilí.
5. Soukromé plány, cíle a hodnoty v čase povinností korigovat rozumem, ve volném čase fantazií.
6. Snažit se o široké zájmy a záliby a nevázat jejich realizaci absolutně na zaměstnání.
7. Činnosti ve volném čase by měly být doprovázeny pozitivním emočním laděním.
8. Ve volném čase se věnovat aktivitám, pro něž lze předpokládat schopnosti.
9. Činnosti ve volném čase by měly vést k subjektivnímu prožitku úspěchu.
10. Hledat náplň aktivity ve volném čase v imaginaci a ne v racionalitě, aniž by docházelo k odtržení od reality.
11. Psychohygienická pravidla pro využívání volného času neplatí jen pro psychiku člověka, ale i pro jeho tělo.
12. Znat psychohygienická pravidla pro využívání volného času a mít na ně vlastní poučený názor.

2 Volnočasové aktivity a zájmy

2.1 Pojem volnočasové aktivity a zájmy

Bezpochyby každý jedinec má nějaké své zájmy a činnosti, o které se zajímá a kterým se věnuje ve svém volném čase. Je však potřeba vymezit tyto pojmy.

Volnočasové aktivity jsou aktivity, které jsou realizovány jedinci dobrovolně a z vlastní vůle ve svém volném čase. Společně se zájmy navazují na kulturu, hodnoty a způsob života jejich rodiny.

Pávková charakterizuje **zájmy** jako relativně stálé snahy zabývat se předměty nebo činnostmi, které člověka upoutávají po stránce poznávací nebo citové a řadí zájmy do aktivačně-motivační vlastnosti, protože zájmy vedou osobnost k činnosti (aktivitě) a vyvolávají pohnutky (motiv) k činnosti zaměřené určitým směrem. (2002, s. 92) Zájmy jsou často spojovány s volnočasovými potřebami – *potřeba rekreace*, *kompensace* (potřeba vyrovnaní, rozptýlení a potěšení), *edukace* (potřeba poznání a dalšího učení), *kontemplace* (potřeba klidu, pohody, rozjímání a sebevědomí), komunikace (potřeba sdělení, kontaktu a družnosti), *integrace* (potřeba společnosti, tvoření skupin), *participace* (potřeba účastenství a angažovanosti) a *potřeba enkulturace* (potřeba kreativního rozvoje a účast na kulturním životě). Další možnou definicí volnočasových zájmů je podle Vážanského zaměřený úmysl nebo koncentrace myšlenek osobnosti na určitý předmět nebo věc. (1995, s. 29)

2.2 Význam a funkce volnočasových aktivit a zájmové činnosti

Je zřejmá jasné, že volný čas a aktivity spojené s volným časem hrají nemalou roli v životě každého jedince. A je politováníhodné, když lidé a třeba i rodiče dětí tento význam volnočasovým aktivitám nepřikládají. Někdy totiž rodiče neprojevují zájem o to, jakým způsobem jejich děti tráví volný čas. Podle nich se jedná „jen“ o volný čas. Ale právě tento pohled na volnočasové aktivity je velmi mylný, protože činnosti ve volném čase mají obrovský význam nejen v daný moment, kdy dítě vykonává danou činnost, ale i pro jeho budoucí život.

Funkcí, které plní zájmová činnost je mnoho, ale mezi ty nejdůležitější patří funkce výchovná a vzdělávací. Dále zájmová činnost rozvíjí celou osobnost jedince, umožňuje seberealizaci, plní funkci motivační a socializační, podílí se na utváření hodnot zdravotních, kulturních, výchovných, vzdělávacích, společenskopolitických, ekonomických, ale také plní zdravotně-hygienickou funkci.

Ačkoliv aktivity ve volném čase a volný čas samotný plní mnoho společných nebo velmi blízkých funkcí, mohou být tyto funkce volnočasových aktivit dále upřesněny. Volnočasové aktivity plní **funkci výchovnou**, ale i **funkci vzdělávací**. Jsme obohacováni o vědomosti, dovednosti a znalosti, které jsou spojeny se zájmovou činností. Obzvláště pokud náš zájem o danou aktivitu je velmi hluboký. Dále zájmová činnost **rozvíjí celou osobnost jedince** a napomáhá mu se seberealizovat, a umožňuje se kreativně projevit. Zájmové činnosti se starají o **účast na sociálním životě** a umožňují lidem být ve styku s ostatními lidmi, kteří mají stejný nebo velmi podobný zájem. Je tak vytvořena možnost komunikovat s lidmi, spolupracovat s nimi, řešit nějaký problém apod.

Kompenzace jednostranných zátěží je další funkcí volnočasových aktivit. Člověk se potřebuje osvobodit a uvolnit se od svých cílů, pravidel nebo předpisů, které jsou na něj kladeny. Na místo těchto činností se věnuje rozptýlení, potěšení, nicnedělání apod.

Jak už bylo řečeno, zájmová činnost se podílí na **utváření hodnot a hodnotového systému** jedince. Tyto hodnoty se týkají různých sfér, např. hodnot kulturních, vzdělávacích, výchovných, společenských, politických, ekonomických nebo zdravotních.

Hlavní příčinou, proč vlastně lidé vyhledávají zájmové činnosti, je **uspokojení potřeb**. Vlastně tyto potřeby se stávají funkcemi volného času. Těmito potřebami jsou už zmíněné zájmové potřeby rekreace, kompenzace, edukace, kontemplace, komunikace, integrace, participace a enkulturace. Současně se však od těchto činností odvíjejí další jiné potřeby tak, že na tyto nové potřeby reagujeme opět zájmovou činností a celý proces se opakuje stále dokola. Proto tedy další vyznanou rolí zájmových aktivit je uspokojování našich potřeb a motivace, která nás vybízí k dalším činnostem.

Právě **motivace** se mnohdy může ukázat být velkým problémem, obzvláště pokud se jedná o děti školního věku a mládež. Děti předškolního

věku oproti dětem školního věku mají samy o sobě větší zájem o činnost samu. Protože jejich touha po poznávání světa a nejrůznějších aktivitách je sama o sobě dosti velká, je snadnější tyto děti motivovat k nějaké činnosti. Dětem mladšího školního věku je nutno předkládat takové činnosti, při kterých se mění jejich obsah a také prostředí, v kterém tyto činnosti probíhají. Pro tento věk je typické, že děti mají více zájmů ale spíše krátkodobého charakteru. V dětství jsou děti nadšeny pro vše nové, chtějí vyzkoušet nejrůznější činnosti a zájmy. Z tohoto důvodu je období dětství považováno za období, kdy jedinci mají největší okruh svých zájmů, ačkoliv tyto zájmy nejsou dlouhodobé. Věk kolem sedmnácti let je neaktivnějším obdobím z hlediska množství a náplně volného času. Postupně se ale tyto zájmy prohlubují a specializují a jedinec se orientuje na činnosti, které ho nejvíce oslovily.

Pokud se jedná o starší děti, zde je nutné neustále děti podněcovat k nějaké činnosti, rozvíjet a usměrňovat jejich zájmy. Děti stále intenzivněji prožívají své zájmy, a pokud jejich zájem je vyhraněný a dostatečně hluboký, pak jejich vědomosti a dovednosti mohou přesahovat i obsah školní výuky. Motivace by neměla být podceňována, protože nás podněcuje k dalším činnostem. Tato úloha motivace a zájmových činností je významná a každý jedinec, bez ohledu zda se jedná o dítě nebo dospělého člověka by měl mít vždy dostatek motivů a podnětů k smysluplným činnostem. Nemělo by se však zapomínat na to, že hlavním ukazatelem takovéto činnosti není množství nabídky, ale její kvalita, výběr a obsah.

2.3 *Dělení volnočasových aktivit*

Jak už bylo řečeno v první kapitole, vymezení volného času se různí podle jednotlivých autorů. Existují tedy i různé názory na to, jaké činnosti jsou a jaké už nejsou činnostmi volnočasovými. Protože si myslím, že i takové činnosti jakými jsou např. péče o zevnějšek nebo příprava na vyučování patří do činností volného času, dále se budu věnovat dělení aktivit, které připouští tyto činnosti do volného času.

Volnočasové aktivity lze rozdělit do několika skupin podle charakteru dané činnosti. Proto činnosti ve volném čase dělíme do šesti skupin. Jsou to odpočinkové činnosti, činnosti rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné činnosti a příprava na vyučování.

Odpočinkové činnosti jsou činnosti, které slouží k odstranění únavy. Mezi takovéto činnosti patří např. popovídání, rozhovory, procházky a individuální činnosti jako je četba, sběratelství, rukodělné práce, hudební činnosti a jiné.

Rekreační činnosti jsou určeny k odreagování a odstranění únavy z vyučování. Mezi tyto činnosti se řadí aktivity, při kterých jedinec tzv. vybijí svou energii. Jsou to aktivity, které jsou náročnější na pohyb, a proto sem patří nejrůznější sporty, turistika nebo manuální práce. Tyto činnosti se podílejí na zdravém duševním a tělesném vývoji dětí.

Zájmové činnosti jsou činnostmi, které mají největší význam pro jedince, protože při těchto aktivitách jsou uspokojovány a rozvíjeny jejich zájmy a zároveň schopnosti. Tyto činnosti se dále dělí podle svého zaměření na činnosti společenskovední, přírodovědné, pracovní-technické, tělovýchovné, sportovní a esteticko-výchovné.

Sebeobslužné aktivity jsou dalším typem aktivit, při nichž jedinci pečují o svou vlastní osobu a osobní majetek. To znamená, že při těchto činnostech se lidé věnují osobní hygieně, návykům péče a čistoty, oblékání atd.

Veřejně prospěšné činnosti jsou činnosti, jejichž podstatou je vedení člověka k dobrovolné činnosti ve prospěch druhých. Je to např. pomoc starším a slabším lidem, lidem nemocným, činnost na ochranu životního prostředí, kulturní nebo osvětové činnosti.

Příprava na vyučování je posledním typem aktivit, které jsou spojovány s domácí přípravou na školní výuku. Mezi tyto činnosti patří vypracování zadaných písemných domácích úkolů, prohlubování poznatků z vyučování a jejich praktické využití.

2.4 Orientace aktivit ve volném čase

Podle faktorové analýzy jednotlivé aktivity ve volném čase vykazují nějaké společné rysy, a tím vyjadřují určitou orientaci jedinců nebo skupiny. Těmito orientacemi je orientace kulturní, sportovní, extrovertní, manuální a orientace introvertně-konzumní.

Orientace kulturní je faktor, který zahrnuje náročné málo frekventované kulturní aktivity, receptivního i tvořivého charakteru, a je doplněn mimoškolním vzděláváním. (Sak, 2000, s. 137) Takovými činnostmi jsou návštěvy divadel, výstav, koncertů vážné hudby, výtvarná činnost, četba knih, mimoškolní vzdělávání aj. Jedinci zájímající se o tyto činnosti projevují velmi hluboký zájem o tuto oblast činností a jedná se zejména o skupinu jedinců, kteří mají nejen značně vyhraněný zájem o kulturu, ale i vyhraněný životní styl. Není tedy překvapivé, že se jedná o kulturní elitu mezi mládeží.

Orientace sportovní je druhým faktorem, který se zcela odlišuje od kulturního faktoru, protože je oproštěn od jakýkoliv kulturních či intelektuálních činností. Proto je také tato orientace obsahově chudší oproti kulturní orientaci, ale pro jedince této orientace má jistě nemalý význam. Sportovní orientace je poměrně vyhraněná a mezi činnostmi, které jsou řazeny do tohoto faktoru, patří nejen aktivní sportování nebo návštěvy sportovních utkání, ale též činnosti jako jsou např. domácí práce, počítačové hry nebo hrací automaty.

Extrovertní orientace je dalším faktorem, který zahrnuje činnosti vyjadřující sociální potřeby mládeže, a proto i činnosti představující uspokojení erotických a sexuálních potřeb. Cílem těchto činností je komunikace a kontakt s druhými lidmi nebo se skupinami. Činnosti, které tvoří tuto orientaci, jsou návštěvy restaurací, kaváren, diskoték, tanečních zábav, milenecké aktivity bez sexuálního styku nebo sexuální aktivity.

Manuální orientace je zcela specifická orientace, která obsahuje činnosti ve volném čase, které nevyplývají jen z objektivní nutnosti těchto činností, ale část mládeže s manuálními dovednostmi dokonce hledá v těchto činnostech seberealizaci. (Sak, 2000, s. 138) Činnostmi manuální orientace je např. kutilství, práce na zahradě, úpravy a opravy kola, motocyklu nebo auta, chov zvířat, výstavba a údržba domu nebo vedlejší výdělečná činnost.

Introvertně – konzumní orientace je posledním faktorem ve volném čase, který se skládá ze dvou částí. Je to introvertnost, která je představována nicneděláním a konzumní pasivností, což může být např. psaní deníku. Skupina jedinců této orientace je zřejmě skupinou nejpasivnější a činnosti, kterými se tato skupina zabývá je poslech rozhlasu, magnetofonu, gramofonu nebo CD,

odpočinek, nienedělání, sledování televize, psaní dopisů, deníků nebo četba novin a časopisů.

2.5 Dělení zájmové činnosti

Jedinec má možnost si vybírat z široké škály zájmových činností, ale rozvíjí zejména zájmy v těch oblastech, v nichž je úspěšný a dosahuje uspokojení z činnosti. Zájmové činnosti se podle svého obsahu dělí na zájmové činnosti společenskovední, estetickovýchovné, pracovní-technické, přírodovědné a na zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření. (Pávková a kol., 2002, s. 94 - 97)

Zájmové činnosti společenskovední jsou činnosti, které vedou k poznání aktuálního společenského dění, tak i některých historických souvislostí. (Pávková a kol., 2002, s. 94) Tyto činnosti jsou zaměřeny na výchovu k vlastenectví, společenské výchově, jazykovědě, k partnerství, rodičovství a skrze ně se v dětech utváří jejich vztah k vlasti, mateřskému jazyku a tradicím národa. Patří sem např. seznamování se s významnými objekty v místě bydliště, školy, veřejnými institucemi, vzdělávacími zařízeními, historickými objekty, životem a dílem významných osobností, památkami, tradicemi, zvyky, filozofickými a náboženskými směry, individuálním sběratelstvím. Dále se do této skupiny činností řadí i studium cizích jazyků, sledování společenských a politických událostí a mnoho dalších činností.

Zájmové činnosti estetickovýchovné se podílejí na formování estetického vztahu dětí k přírodě, společnosti a jejím materiálním a kulturním hodnotám. Při těchto činnostech mají děti možnost projevit svou kreativní tvořivost, což je silně motivuje a také přináší mnoho emocionálních zážitků. Dále se tyto estetickovýchovné činnosti dělí na zájmové činnosti výtvarné, hudební a literárně-dramatické.

Výtvarné zájmové činnosti se týkají výtvarného osvojování skutečnosti a využití různých výtvarných technik jako je např. malba, kresba, modelování, grafické techniky nebo kombinované techniky; práce s výtvarnými prostředky spojená s experimentováním (hry s barvou, dekorativní práce, výtvarné práce v materiálu, organizace prostoru); poznávání a chápání výtvarného umění (návštěva výstav, práce s literaturou o výtvarném umění); kultury chování, odívání, stolování a kultury těla.

Hudební zájmové činnosti jsou činnosti, do kterých patří hra na hudební nástroje, poslech hudby (reprodukováná hudba, koncerty, vystoupení dětí, pedagogů), hra na dětské hudební nástroje (i vlastnoručně vyrobené nástroje), hudební hry, sborový a sólový zpěv, hudebně-pohybové a taneční hry, hry se zpěvy, pohybová improvizace při hudbě, cvičení při hudbě, zacházení se zvukovou technikou a získávání poznatků o hudebních umělcích a jejich dílech.

Literárně-dramatické zájmové činnosti jsou tvořivé literární a dramatické činnosti (pokusy o literární a dramatickou tvorbu), návštěvy kulturních představení jako je divadlo, kino, besedy s umělci nebo např. návštěvy míst spojených s životem umělců, četba (individuální, předčítání, využití uměleckých nahrávek), reprodukční činnosti (vypravování, přednes, dramatizace), průpravné hry a cvičení, dramatické hry a improvizace zaměřené na rozvíjení poznávacích procesů, komunikativních dovedností, sociálních vztahů a sociální percepce.

Zájmové činnosti pracovní-technické podporují zájem dětí o tvořivou práci, přirozenou touhu dětí se podílet na řešení problémů současné vědy a techniky a na aktivním uplatnění v oblasti techniky. Zdokonalují manuální dovednosti dětí, napomáhají rozvíjet jejich technické myšlení a představivost a obohacují vědomosti o technické poznatky. Umožňují také aplikovat tyto poznatky v praxi. Tato oblast zájmových činností byla do značné míry ovlivněna rozvojem technických oborů, které jsou pro současný svět dosti významné. Jde např. o obory jako je kybernetika, elektronika, elektrotechnika, výpočetní technika atd.

Tyto zájmové činnosti přispívají k seznamování žáků s nejnovějšími poznatky z vědy a techniky a připravují děti na úkoly, s kterými se budou v dospělosti potýkat. Mezi okruhy těchto pracovní-technických činností patří: práce s různými materiály jako je papír, dřevo, karton, kov, textil, plasty, sklo, drobný přírodní a technický materiál nebo modelovací hmoty; práce se stavebnicemi a konstruktivní práce; montážní a demontážní činnosti (kolo, motocykl, koloběžka, údržba a drobné opravy); drobné opravy hraček, pomůcek a vybavení; modelářské práce; elektrotechnika, elektronika, výpočetní technika, audio a videotechnika; seznamování s různými profesemi (besedy, exkurze filmy); příprava pokrmů a činnosti související s dopravní výchovou.

Někdy se zájmové činnosti spojené s výpočetní technikou vyčleňují jako samostatná skupina zájmových činností. Zřejmě kvůli svému rozvoji a rozmachu, kterým tato oblast zájmů prošla v posledních letech a jakým způsobem ovlivnila nejen současné děti a mládež, ale i obecně život dnešní společnosti.

Zájmové činnosti přírodovědné se podílejí na formování vztahu dětí k přírodě, její ochraně a správných postojů k životním hodnotám. Zájem dětí o živou a neživou přírodu a jejich citový vztah všeobecně ke všemu živému je možné využít pro utváření pocitu morální odpovědnosti za ochranu přírody, což vede i k zájmu dětí o pěstitelství a chovatelství. U nejmladších dětí by se mělo vycházet zejména z pozorování přírody a osvojování poznatků o rostlinách, živočiších a neživé přírodě a také poznatků, jak o přírodu pečovat. Obzvláště děti mladšího věku mají velmi blízký vztah ke zvířatům, proto je vhodné poznávat způsob jejich života i jejich význam v jejich přirozeném

prostředí. S rostoucím věkem stoupá i zájem o specializované činnosti jako je např. rybářství, včelařství nebo pěstitelství. Navíc má dítě možnost uplatnit svůj zájem v této oblasti v různých zájmových kroužcích a spolcích.

Do okruhů pracovních-technických zájmových činností se řadí: pozorování živé přírody (rostliny a živočichové), pozorování neživé přírody (horniny, nerosty, zkameněliny, krajinné útvary, vodní toky, vesmírná tělesa); pěstitelské práce jako je práce na zahradě nebo pěstování rostlin; chovatelství (chov živočichů v akváriích, teráriích, insektáriích, chov ptactva, drobného hospodářského zvířectva, chov zvířat v domácnosti); činnosti zaměřené na ochranu životního prostředí; specializované zájmové činnosti jako je rybářství, myslivost nebo včelařství; spolupráce s institucemi (muzea, botanické a zoologické zahrady, hvězdárny, planetária, meteorologické stanice atd.); práce s odbornou a populárně-naučnou literaturou (atlasy a encyklopedie) nebo práce v koutku přírody, pokusnictví, vedení přírodovědné dokumentace (herbáře, záznamy o pozorování, fotodokumentace, alba, výstavky).

Zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření jsou nezbytnými činnostmi pro zdravý vývoj dítěte. V posledních letech se nedostatek fyzické zdatnosti stává značným problémem, s kterým se potýká mnoho dnešních dětí a mládeže. Tyto činnosti napomáhají tento problém odbourávat a vedou děti k fyzické zdatnosti a také psychické odolnosti. Čím více sportů děti poznají, tím více poroste jejich touha tyto sporty aktivně provozovat. Potřeba aktivního pohybu by se měla stát součástí života v dospělosti, čemuž zájmové činnosti tohoto zaměření napomáhají.

Tělovýchovné a sportovní dovednosti by měly být v dětech pěstovány všestranně a rozvíjeny nejenom např. v atletice, ale i v gymnastice, sportovních hrách nebo turistice. Tato oblast zájmových činností je pro děti atraktivní, obzvláště pokud se jedná o netradiční sporty, jako je např. aikido, lakros, floorball, squash, taekwondo, spinning, frisbee aj. Mnohé z těchto populárních sportů však lze provozovat pouze ve spolupráci se zájmovými a sportovními organizacemi nebo ve sportovních střediscích, fitcentrech apod. Naopak turistika je v tomto ohledu přínosná, protože lze vykonávat v přírodě a přináší tedy i více výchovných možností.

Okruhy tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření zahrnují: kondiční cvičení s náčiním, bez náčiní nebo s hudbou; rytmická gymnastika, tanec; sportovní hry, drobné pohybové hry; atletika; průpravná a zdravotní cvičení; pěší turistika, vodní turistika, cykloturistika; sezónní sporty a zábava (plavání, bruslení, lyžování, sáňkování, pouštění draků, hry ve vodě, hry na sněhu, hraní kuliček atd.); branné sporty; návštěvy a sledování sportovních soutěží a seznamování s životem a úspěchy známých sportovců.

2.6 Organizační formy zájmových činností

Zájmové činnosti se podle své organizovanosti dělí do tří skupin. Jsou to zájmové činnosti spontánní, příležitostná a činnost pravidelná.

Zájmová činnost spontánní je činností individuální nebo i skupinovou, což závisí na aktuálním zájmu účastníků. Tato činnost je pedagogicky a výchovně nepřímo ovlivňována a je přístupná všem účastníkům. Spontánní činnosti nemají pevně určený začátek ani konec a probíhají na nejrozličnějších místech, např. na otevřených hřištích, sportovištích, v čítárnách, knihovnách nebo v přírodě. Spontánní aktivitou je např. studium odborné, vědecké nebo populárně naučné literatury v čítárnách, knihovnách nebo studovnách, studium výstav, absolvování naučných tras a stezek nebo práce s počítači a mnoho dalších činností. Spontánní zájmové činnosti napomáhají jedince se sebezpoznavat, identifikovat se a také rozvíjet své nadání. Pokud je stanoven pedagogický pracovník, který je přítomen v průběhu této činnosti, pak tento pracovník hraje úlohu rádce, konzultanta a působí na děti spíše motivačně.

Zájmová činnost příležitostná zahrnuje aktivity, které jsou organizované, jednorázové i cyklické, rekreační, oddechové, vzdělávací. (Hofbauer, 2004, s. 21) Při těchto činnostech je přítomen pedagogický pracovník, který tyto činnosti přímo řídí. Příležitostné zájmové činnosti obvykle nebývají podmiňovány členstvím v nějakém zájmovém kroužku a jsou časově ohraničené. Jejich úkolem je rozšířit a prohloubit obsah vyučovacího procesu. Mezi tyto aktivity patří např. koncerty, školní slavnosti, zábavy, plesy, výlety, zájezdy, závody, mezitřídní a meziškolní sportovní turnaje a utkání, divadelní představení, cykly přednášek, turistické aktivity, školy v přírodě nebo prázdninové činnosti. Hlavními funkcemi těchto aktivit je funkce oddechová a funkce kompenzační.

Zájmová činnost pravidelná je činností, která probíhá po celý rok v pravidelných intervalech, tzn. jednou i vícekrát v týdnu. Tyto činnosti jsou uskutečňovány pod vedením kvalifikovaného vedoucího a děti získávají osvědčení o své účasti na těchto aktivitách. Organizačními formami pravidelné zájmové činnosti jsou nejrozličnější zájmové *kroužky* (spíše menší útvary s málo měnícími se členy), *oddíly* (útvary zahrnující více dílčích jednotek blízkého zájmového zaměření - ekologického, jazykového apod.), *umělecké soubory*, *sportovní družstva*, *kluby* (útvary s volnější strukturou a spíše receptivní činnost účastníků) nebo *kurzy* (útvary s předem vymezenou délkou trvání od několika měsíců až po jeden rok). Cílem těchto činností je, aby si děti vypěstovaly pozitivní vztah ke svému zájmu a mimo jiné si osvojily nové dovednosti a vědomosti. Pravidelná zájmová činnost často bývá doplňována i příležitostnou zájmovou činností, která je jakýmsi oživením této pravidelné činnosti. Mimo jiné pravidelná zájmová činnost má i řadu výhod.

Prostřednictvím pravidelné zájmové činnosti se mohou členové určitého zájmového útvaru rozvíjet v oblasti svého zájmu, která je jim blízká, propojovat tyto aktivity s aktivitami nebo poznatky, které získali ve škole, dlouhodobě plánovat svou činnost nebo se orientovat v možnostech pro svou budoucí profesi a povolání. Kromě těchto předností se také jedinci během pravidelné zájmové činnosti pohybují v malých sociálních skupinách, což umožňuje výchovné působení na jedince a pěstování žádoucích etickosociálních norem. Zejména u těchto činností je velmi důležité, aby děti viděly nějaký výsledek nebo nějaké pokroky ve své činnosti. Proto výsledky těchto činností jsou např. výstavy, umělecká vystoupení nebo sportovní akce, na kterých se děti aktivně podílely nebo účastnily.

Dále se zájmové činnosti mohou podle své organizovanosti dělit na **činnosti skupinové** a na činnosti, při kterých dochází k **individuálnímu uspokojování zájmů**.

2.7 Další členění zájmové činnosti

Kromě tradičního dělení činností na zájmové činnosti společenskovědní, estetickovýchovné, pracovní-technické, přírodovědné a na zájmové činnosti tělovýchovného, sportovního a turistického zaměření lze na zájmovou činnost nahlížet i z mnoha dalších hledisek jako je např. úroveň činnosti, intenzita zájmu atd. Podle těchto hledisek se zájmová činnost dělí do určitých skupin.

První z těchto hledisek je *úroveň zájmové činnosti*. Podle své úrovně se zájmová činnost dělí na činnost **aktivní a receptivní**. Aktivní činnosti jsou činnosti, při kterých sami jedinci něco aktivně vytvářejí a sami vyvíjejí činnost, při které produkují nějaké hodnoty. Z tohoto důvodu jsou tyto zájmové činnosti také nazývány činnostmi **produktivními**. Opakem těchto činností produktivních jsou činnosti receptivní, při kterých jedinec sám o sobě nic nevytváří a svým předmětem zájmu se zabývá pouze pasivně. U těchto receptivních aktivit však hrozí riziko, že si jedinec k těmto činnostem vytvoří pasivní konzumní vztah.

Podle *intenzity zájmu* se zájmové činnosti člení na zájmy **hluboké a povrchní**. Hluboké zájmy se vyznačují vysokou intenzitou a velkým úsilím, které do těchto činností jedinec vkládá. Platí, že čím větší je intenzita zájmu, tím hlubší je zájem jedince o danou činnost. Tyto činnosti silně působí na jedince a z velké části ho i ovlivňují. Při těchto činnostech jedinec uspokojuje své zájmy, rozšiřuje si okruh svých znalostí, dovedností a obohacuje svůj citový život. Povrchní zájmy jsou zájmy, jejichž vliv na jedince je jen malý a jejichž intenzita nedosahuje takových výšek jako je tomu u zájmů hlubokých.

Dalším hlediskem je *časové trvání* zájmové činnosti. Podle tohoto hlediska se činnosti dělí na zájmové činnosti **krátkodobé, dočasné, přechodné a trvalé**. Na tyto činnosti má vliv vývoj a zrání jedince, a platí, že s rostoucím věkem jedince roste i specializovanost a vyhraněnost zájmu.

Jedním z pohledů na zájmové činnosti je i stupeň *koncentrace* zájmu. **Mnohostranné zájmy** jsou zájmy, které rozvíjí osobnost jedince ve více rovinách a obohacují zároveň jeho vědomosti, dovednosti a další složky jeho osobnosti v mnoha oblastech. Opakem těchto zájmů jsou **zájmy jednostranné**.

Z hlediska *společenských norem* se pak zájmy člení na zájmy **žádoucí** a zájmy **nežádoucí**. Žádoucími činnostmi jsou činnosti, které jsou pro společnost „hodnotné“ a které vedou ke společensky žádoucímu rozvoji osobnosti. (Pávková, 2002, s. 93). K těmto žádoucím zájmům přispívá pedagogicky řízená a také pedagogicky motivovaná činnost. Na druhou stranu nežádoucími zájmy jsou zájmy, které nejsou v souladu se společenskými nebo právními normami a hodnotami, které obecně platí v dané společnosti.

Další možné členění činností podle L'Abate je na činnosti **aktivní a sedavé, individuální a společenské, v rodině a mimo rodinu, v místnosti a venku a s orientací k lidem a s orientací k věcem**. (Čáp - Mareš, 2001, s. 292)

2.8 Hra a práce ve volném čase

Volnočasových aktivit a zájmů, které lidé provozují a o které se zajímají, je nespočetně. Mezi tyto činnosti patří i **hra a práce**. Tyto dvě činnosti společně s učením provázejí každého jedince po celý jeho život a mají pro něj proto podstatný význam, a to nejen pro jeho vlastní osobu, ale i pro celou skupinu, v které se daný jedinec nachází.

Hra ve volném čase

Jak už bylo řečeno, s hrou se potýká každý jedinec a nezáleží na jeho věku. Zejména je však hra spojována s dětstvím. Hra je součástí volného času každého dítěte a podílí se na utváření jeho osobnosti. Hra ve volném čase také plní mnoho důležitých funkcí, protože slouží jako prostředek odpočinku po povinnostech, regeneruje síly jedince pro jeho další činnosti a umožňuje svobodné sebeuplatnění každého jedince. Prostřednictvím hry se také jedinec začleňuje do společenského života.

Hra se vyvíjí společně s jedincem, nejdříve si dítě hraje samo se sebou, ale později projevuje zájem o hry s ostatními dětmi atd. Obzvláště v období puberty jedinci vyhledávají hry kolektivní, kdy se jedná zejména o hry sportovní. Proč tedy děti nebo i dospělí vyhledávají hru? Na tuto otázku není jednoznačná odpověď, protože lidé mají mnoho důvodů pro hru. Může to být např. proto, že lidé během hry zapomínají na své problémy a svět kolem nich, hra je zdrojem příjemných zážitků a prožitků, hra uspokojuje naše potřeby a má proto i pozitivní vliv na náš duševní rozvoj, hra jedinci umožňuje projevit svou fantazii, což mnohé další činnosti v jejich životě neumožňují, nebo hra může sloužit i jako prostředek vzdělávání a činností, během níž dochází k utváření mravních nebo etických postojů. Dalšími důvody, proč lidé vyhledávají hru, mohou být také samotné znaky hry, jimiž se vyznačuje. Je to její spontaneita, dobrovolnost účasti jedinců na hře a iniciativnost jedinců, z níž hra vychází.

Hra neprobíhá kvůli uspokojení nějakých našich materiálních potřeb, ale kvůli hře samotné. Dále neprobíhá jenom ve volném čase, ale je velmi často využívána i ve škole jako prostředek výchovy a vzdělávání, protože má silný vliv na jedince a jedinci mají ke hře velmi blízko. Je však nutné, aby tato hra byla organizačně zvládnutá a vhodně vedená.

Práce ve volném čase

Podobně jako o hře, tak i obecně o práci platí, že práce se podílí na formování lidského jedince a napomáhá utvářet jeho postoje. A kromě hodnot kulturních a duchovních se práce také podílí na utváření hodnot materiálních. Má význam nejenom pro jedince ale i pro malou skupinu jako je např. rodina nebo pracovní skupina, a stejně tak i pro celou společnost. Na rozdíl od hry, zde u práce nejde pouze o prožitky z činnosti samotné, ale i o nějaký výsledek této činnosti. Jedinci prostřednictvím práce uspokojují své potřeby, ale i potřeby celé skupiny a dosahují určitých společných cílů.

Vztah jedince k práci se během jeho vývoje vyvíjí, a pokud mu jsou poskytnuty příznivé podmínky pro jeho vývoj, jedinec přejímá model pracujícího člověka, a chápe práci jako nedílnou součást svého života. V období puberty také jedinec začíná oddělovat hru od práce. Čáp tvrdí, že děti a mladiství přinejmenším v některém období svého vývoje mají pozitivní postoj k fyzické práci. (2001, s. 288)

Dále pracovní činnost může být dělena na činnosti řemeslnické, vědeckopoznávací, strojně mechanické a činnosti, kde dochází k propojení mechanických nebo vědeckotechnických pracovních aktivit s duševními aktivitami.

Jakoukoliv práci však nelze považovat za práci ve volném čase. Hřebíček definuje práci ve volném čase jako proud mimořádně pestrých a hodnoty přinášejících činností: technickomanežerských, teoretických, vědeckých, teoretickoaplikačních, obecně vzdělávacích, systematicky studijních – avšak takových, které si člověk volí dobrovolně, se zájmem, a které vykonává s pocitem osobního uspokojení, resp. seberealizace. Práce je člověku základní životní potřebou. (Spousta, 1996, s. 33)

Zájmová pracovní činnost podobně jako jiné zájmové činnosti mohou probíhat *pravidelně* v rámci nejrůznějších kroužků, klubů, oddílů nebo kurzů, *příležitostně* prostřednictvím např. besed s odborníky, exkurzí, soutěží, přehlídek, výstav, nebo *spontánně*. Bohužel i tato oblast – oblast pracovních aktivit – se v současnosti potýká s určitými problémy při své realizaci. Je to nejenom samotná organizace pracovní činnosti, nebo otázka materiálního a prostorového vybavení, ale především kvalita vedoucích těchto zájmových činností. Hlavním problémem se jeví odborné i pedagogicko-didaktické vzdělání, které často vedoucím těchto pracovních činností chybí.

3 Výchova mimo vyučování

3.1 Vztah výchovy a volného času

Volný čas představuje velké možnosti uplatnění výchovného působení na děti a mládež a beze sporu má volný čas rostoucí vliv na jejich utváření a výchovu. Ale jak vlastně může být volný čas uplatněn ve vztahu k výchově? Volný čas může být ve vztahu k výchově chápán ve třech rovinách.

Výchova ve volném čase je prvním z těchto hledisek. Výchovou ve volném čase je rozuměno „veškeré působení v časovém prostoru, který neslouží realizaci základních biologických potřeb ani školních nebo pracovních povinností.“ (Hofbauer, 2004, s. 18) Výchova ve volném čase je převážně představována výchovou mimoškolní.

Výchova může probíhat **prostřednictvím aktivit volného času**. Volnočasové aktivity mají velký význam pro jedince a také mohou o jedinci mnoho vypovídat. Cílů aktivit ve volném čase je mnoho. Je to např. rozšíření svých znalostí, rozvíjení dovedností, utváření individuálních vlastností a hodnotového žebříčku, rozvíjení komunikativních dovedností a mnoho dalších. Díky činnostem ve volném čase si dítě a mládež osvojuje určitý životní styl a někdy mají tyto aktivity pro jedince celoživotní význam. Někdy se totiž aktivita ve volném čase může stát i celoživotním povoláním. Tento stav je ideální, protože v něm splývají pracovní povinnosti se zájmy jedince. Proto tedy i povolání nebo zaměstnání jedince může vypovídat o typu aktivit, kterým se jedinec věnuje ve volném čase a naopak. Volnočasové aktivity mohou dětem také napomoci s výběrem budoucího povolání nebo alespoň toto významné rozhodnutí usnadnit. Z těchto důvodů a mnoha dalších je tato výchova, tzn. výchova prostřednictvím aktivit volného času, tak významná.

Kromě výchovy ve volném čase a výchovy prostřednictvím aktivit volného času existuje také **výchova k volnému času**. Ačkoliv předcházející zmíněné typy výchovy jsou velmi důležité pro utváření jedince, výchova k volnému času má také velký význam, který někdy bývá opomíjen. Tato výchova by měla vést k efektivnímu a smysluplnému využívání volného času jedincem. Každý jedinec by se měl seznámit s možnostmi a obsahy činností ve volném čase, se způsoby, jak lze vhodně využívat volný čas a také se naučit reflektovat vlastní využívání tohoto času.

Všemi těmito pohledy na výchovu a volný čas se zabývá pedagogika volného času, jejíž snahou je sledovat tyto oblasti a zejména naučit děti a mládež umět si zvolit z aktivit volného času takové, které by byly pro ně nějakým způsobem přínosné.

3.2 Formální, informální a neformální výchova

Veškeré výchovné působení na jedince lze rozdělit do tří forem. Je to výchova formální, neformální a informální.

Formální výchova je výchova, která se vztahuje ke škole a k jiným výchovně-vzdělávacím institucím. V anglické literatuře je označována jako *formal education*. Formální výchova je „systém aktivit uskutečňovaných ve školách nebo v odborných vzdělávacích zařízeních.“ (Hofbauer, 2004, s. 18) Tato výchova probíhá za podpory státu a týká se jedinců od základního až po vysokoškolské vzdělání. Je sem tedy zahrnuto nejenom vzdělávání na základní škole, ale i vzdělávání na středních a vysokých školách, a to i dálkové nebo distanční. Protože je formální výchova spjata se školou, jsou také jedinci odstupňováni podle věku.

Informální výchova je druhým typem výchovy, která už není přímo spjata se školním prostředím. Anglickým termínem pro informální výchovu je termín *informal education*. Tato výchova probíhá nezáměrně bez začlenění jedince do nějaké instituce. Jedinci získávají vědomosti a dovednosti a rozvíjejí svou osobnost neorganizovaně, nesystematicky a nekoordinovaně. Výchova informální je „učením vyplývajícím z každodenního kontaktu a zkušeností s rodinou, prací, přáteli, živelně vznikajícími vrstevnickými skupinami dětí a mládeže, médií a vlivy dalších činitelů, kteří působí v blízkých životních prostředích.“ (Hofbauer, 2004, s. 19) Tato výchova vyplývá z postavení jedince ve společnosti. a nevychází přímo od dítěte.

Neformální výchova je posledním typem výchovy. Je označována jako *non-formal education*. Tato výchova vychází přímo od dítěte a jeho zájmů a probíhá skrze jeho dobrovolnou činnost, tzn. aktivity ve volném čase. Hofbauer definuje neformální výchovu jako cílenou a strukturovanou aktivitu mimo formální výchovný systém (např. zájmový kroužek, umělecký soubor, sportovní družstvo, členství ve sdružení dětí a mládeže). (2004, s. 19) Proto má neformální výchova velmi blízko k výchově ve volném čase a není spjata s činností školy nebo jiných odborných vzdělávacích zařízení. Členům nějakého takového zájmového útvaru nebývá zpravidla udělováno žádné osvědčení o jeho účasti na činnosti.

Neformální výchova se vyznačuje několika rysy. Jedním z rysů je skutečnost, že neformální výchova probíhá za svobodné a dobrovolné účasti na aktivitách. Rozvíjí znalosti, dovednosti a schopnosti v mnoha oblastech jako je např. sociální komunikace. Prostřednictvím neformální výchovy se také utvářejí hodnoty jedince, jako je např. rovnost muže a ženy, vztah k otázkám životního prostředí a ekologii, účast na životě společnosti aj. Nejenom že neformální výchova vede jedince k aktivnímu přístupu k životu, ale je také součástí koncepce celoživotního vzdělávání. Mimo jiné neformální výchova zahrnuje prvky demokracie a také vychovává jedince k demokracii. To

znamená naučit jedince demokraticky smýšlet, jednat a také vnímat práva druhých lidí.

Ačkoliv neformální výchova spíše doplňuje výchovu formální, její úloha je velmi významná, protože má velký vliv na jedince. Jedinci jsou neformální výchově více přístupní právě proto, že probíhá dobrovolně.

3.3 Vymezení pojmu výchova mimo vyučování

Výchovou v pedagogickém pojetí rozumíme „záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti.“ (Průcha, 2000, s. 15) Toto působení je cílevědomé a je zaměřeno většinou na dítě. Výchova je proces, který probíhá neustále po celý život a na který působí mnoho vlivů, jimiž je například škola nebo rodina. Výchova dětí a mládeže však neprobíhá jen v době školního vyučování, ale i v době mimo něj. Taková výchova se nazývá **výchovou mimo vyučování**. Výchova mimo vyučování, jak už bylo řečeno, probíhá mimo povinné vyučování, což znamená, že se uskutečňuje zejména ve volném čase. Tato výchova neprobíhá pod přímým vlivem rodiny a je institucionálně zajištěná. Výchově ve volném čase by nemělo chybět pedagogické vedení, které vede jedince nejen k rozvoji určitých dovedností a schopností, ale i k tomu, jaké činnosti volit, jak trávit volný čas a k samotné výchově k volnému času.

Ve vztahu výchovy a volného času však existují i další termíny. Je to výchova mimoškolní a výchova mimotřídní. Výchova mimo vyučování tyto dva termíny zastřešuje.

Výchova mimotřídní jsou aktivity, které jsou realizované školou mimo povinnou školní výuku. (Hofbauer, 2004, s. 15) To znamená, že tato činnost je organizována školou a probíhá před vyučováním nebo po něm. Činnostmi mimotřídní výchovy jsou např. nejrozličnější kroužky, hry, sport, soutěže, práce ve školní družině a mnohé další činnosti, které jsou školou pořádány.

Dalším pojmem je **výchova mimoškolní**, která bývá také nazývána *výchovou mimoškolní*. Tato mimoškolní výchova označuje činnosti, které probíhají mimo školu - tzn. činnosti v různých zařízeních, organizacích, institucích a sdruženích volného času jako jsou například Domy dětí a mládeže, Centra volného času, Domy ekologické výchovy nebo v zařízeních, v kterých se za výchovu musí platit. Takovými zařízeními jsou např. jazykové školy, hudební a výtvarné školy, taneční školy nebo sem lze zařadit různé prázdninové nebo víkendové pobyty a kurzy.

3.4 Funkce výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování plní čtyři funkce – funkci preventivní, výchovně-vzdělávací, zdravotní a funkci sociální.

Preventivní funkce

Vývoj společnosti v posledních letech a také s ním spojený rozvoj techniky přinesl mnoho změn, které se projevily v mnoha oblastech, např. v sociální nebo materiální sféře. Došlo i ke změnám v životním stylu lidí. Tyto všechny změny však s sebou přinesly i negativní projevy společnosti, jako je záškoláctví, šikanování, vandalismus, kriminalita, delikvence, drogová závislost, alkoholismus, kouření, virtuální drogy – televize, video nebo počítače, rasismus aj., kterým je možno výchovou v mnoha případech předejít. Tohoto cíle lze dosáhnout i prostřednictvím výchovy mimo vyučování.

Prevence probíhá ve třech rovinách, podle svého zaměření na skupinu jedinců. Prevence, která je zaměřená na celou populaci, je *prevence primární*. Tato primární prevence je tedy brána v tom nejširším pojetí, a týká se zejména jedinců, kteří jsou kriminálně nenarušení a riziková.

Druhým stupněm prevence je *prevence sekundární*, která je už zaměřená na kriminálně rizikové jedince nebo skupiny. Řazení jsou sem nejen tito riziková jedinci, kteří by se stali následnými nositeli a šířiteli, ale cílovou skupinou této prevence jsou i jedinci, kteří jsou pravděpodobnými oběťmi těchto sociálně patologických jevů.

Terciární prevence je zaměřena na osoby, které už jednají pod vlivem těchto negativních jevů. Proto se tato terciární prevence věnuje léčení těchto jedinců, snaží se nalézt příčiny tohoto patologického jednání a také zkoumá sociální prostředí jedince.

Všechny tyto tři složky prevence je nutné zahrnout do přístupu k problémům tohoto druhu, ve kterých se děti a mládež mohou ocitnout. (Pávková a kol., 2002, s. 41)

Funkce výchovně-vzdělávací

Cílem jakékoliv výchovy je formování jedince tak, aby byl pro společnost prospěšný. Toto je i cílem výchovy mimo vyučování. Netýká se to jenom získávání vědomostí a dovedností, ale i jiných oblastí. Jedinec je veden k celoživotnímu vzdělávání, k vhodnému využívání volného času, k určitým hodnotám, které zahrnují i hodnoty mravní apod. Samozřejmě, že v době mimo vyučování se jedinec během aktivit seberealizuje, uspokojuje své potřeby, zájmy, a tak se celkově utváří jeho pohled a postoj k životu. Na tuto oblast výchovy je kladen obzvláště velký důraz.

Funkce zdravotní

Výchova mimo vyučování se velkým dílem podílí na oblasti zdraví a zdravého vývoje dítěte. Některé aktivity ve volném čase obzvláště podporují zdraví jedince, jeho tělesný a duševní vývoj. Výchova ve volném čase by měla

směřovat k vedení jedince ke zdravému životnímu stylu, k dodržování určitého denního režimu a dodržování hygienických pravidel. Volný čas umožňuje mnoho příležitostí k aktivitám sportovního zaměření. Dětem je tak umožněn pohyb, který vykompenzuje dobu dlouhého sezení ve škole. Mnozí rodiče jsou také možná vděční za tyto sportovní a pohybové aktivity svých dětí ve volném čase, protože v některých případech jsou právě tyto aktivity jediným způsobem, jak dostat své děti alespoň na chvíli na čerstvý vzduch a snížit dobu, kterou děti stráví např. sledováním televize nebo dlouhým vysedáváním u počítače a hraním počítačových her. Volnočasové aktivity se tak podílí nejenom na tělesném zdraví dětí, ale i na jejich duševním zdraví, protože děti se v době mimo vyučování dostanou do prostředí jim příjemném, zapomenou na své problémy a povinnosti, dostanou se do kontaktu s lidmi a jsou mezi lidmi, ke kterým mají blíže.

Funkce sociální

Během činností ve volném čase se děti dostanou do prostředí lidí, které mají rády, kde mají možnost rozvíjet své komunikační dovednosti, získávat zkušenosti ve styku s lidmi, seznámit se s pravidly, která ve společnosti panují, co je a co není ve společnosti přípustné atd. Všechny tyto oblasti mohou být rozvíjeny v době mimo vyučování. Zařízení pro výchovu mimo vyučování také poskytují velkou službu rodičům, protože nahrazují rodinnou péči o děti v době, kdy jsou zaměstnaní a nemohou tak plnit svou funkci. Navíc tato volnočasová zařízení jsou místem, kde se setkávají děti z různých sociálních skupin a kde dochází k setření rozdílných materiálních podmínek a rozdílných prostředí, ze kterých děti pocházejí. V některých smutných případech jsou tato volnočasová zařízení jediným místem, kde jsou dětem poskytnuty vhodné podmínky pro jejich rozvoj a také péče, která jim není poskytována v rodině.

3.5 Činitelé výchovy ve volném čase

Každý jedinec se nachází a vyrůstá v nějakém prostředí, které ho obklopuje a má na něj proto obrovský vliv. Mezi tyto činitele patří zejména rodina jako primární skupina, která má na dítě asi ten největší vliv, dále je to škola, vrstevníci a také média jako nezanedbatelný prostředek, který má nejen velký vliv na děti a mládež, ale i na celou společnost. Tito činitelé působí velmi silně na jedince nejenom v době, kdy vykonává činnosti pod tlakem svých povinností, ale také ve volném čase, což je čas, kdy jedinci činí své aktivity dobrovolně a intenzivně prožívají to, co dělají.

3.5.1 Rodina

Faktory rodinného prostředí

Rodina je zřejmě nejvýznamnější sociální skupinou, ve které se dítě pohybuje a je to také prostředí, které by mělo dítěti připravit vhodné podmínky pro jeho zdravý zdravotní a duševní vývoj. Rodinná výchova proto zasahuje i do prostoru volného času, kdy má vytvořit dítěti příznivé podmínky pro jeho smysluplné využívání volného času a také se snažit dítě citlivě vést k efektivnímu trávení volného času.

Rodina plní mnohé funkce, např. funkci reprodukční, ekonomickou, socializační nebo výchovnou a má tedy své nezastupitelné místo ve výchově jedinců. Do jaké míry rodina plní své funkce se projeví i ve volném čase dětí. A jak už bylo řečeno, rodina by měla dítěti poskytnout vhodné podmínky pro jeho rozvoj. To, jak se podaří tyto podmínky vytvořit, však závisí na několika **faktorech rodinného prostředí**.

Prvním faktorem je *ekonomická situace rodiny*. Rodina by měla být schopna poskytnout dítěti materiální zázemí pro vykonávání jeho koníčků a zálib, což se v současné době může jevit u některých rodin jako velký problém. Materiální faktory jsou dány nejenom zaměstnaností či nezaměstnaností rodičů nebo postavením rodiny ve společnosti, ale souvisí také s životním stylem rodiny a úrovní života, na kterou jsou členové určité rodiny zvyklí. Rodina udává dítěti určitý životní standard, ke kterému bude nejspíše v budoucnu, např. ve své vlastní budoucí rodině, směřovat.

Kromě materiálního zázemí rodiny je také podstatný *psychologický faktor* rodinného prostředí. Každý jedinec už od narození potřebuje lásku a oporu ve svých rodičích, příp. ve svých sourozencích nebo prarodičích. Pokud děti tuto lásku postrádají, mohou ztratit důvěru ve svou rodinu a začít se obracet na jiné sociální skupiny, jakými jsou např. party vrstevníků, které na něj nemusí mít vždy jen pozitivní vliv. Jedním z psychologických faktorů je i stabilita rodiny a soudržnost rodiny, které vypovídají o situaci daného rodinného prostředí. Co se volného času týče, rodiče by měli své dítě podporovat v takových aktivitách ve volném čase, které jsou pro dítě prospěšné a dítě vhodným způsobem rozvíjejí a formují. Tento vliv rodičů v oblasti volného času by však neměl být příliš direktivní. Rodiče by měli své dítě spíše

vést k určitému vhodnému způsobu trávení volného času a ukázat mu, jaké možnosti se mu otevírají.

Posledním faktorem rodinného prostředí je *faktor kulturní*. Rodina vyznává určité hodnoty, které s velkou pravděpodobností přeberou i děti, které byly v rámci těchto hodnot vychovány. Také to, jakého vzdělání rodiče dosáhli nebo jaká je míra jejich výchovného působení na děti, má vliv na tuto kulturní stránku rodinného prostředí. Často vzdělání rodičů nebo jejich pedagogické působení na děti, může vypovídat o hodnotách, které jsou pro rodiče podstatné, o tom, co upřednostňují ve výchově svých dětí, zda se svým dětem věnují apod. Dále rodina přímo či nepřímo napomáhá dítěti si vytvářet své vlastní názory a postoje k různým otázkám politickým, ekologickým aj., orientovat se v reálném životě, utvářet vztah dítěte ke vzdělávání, napomáhá dítěti s výběrem budoucího zaměstnání atd.

Oblasti rodinné výchovy

Úloha rodiny a rodinné výchovy ve volném čase se měnila v průběhu doby. Na rozdíl od 50. let 20. století, kdy rodinná výchova a vliv rodiny na dítě spíše ustupoval do pozadí, a výchova dětí ve volném čase byla spíše ponechávána různým institucím, aby se rodiče mohli seberealizovat a vzdělávat, současná společnost klade důraz na rodinnou výchovu a to i ve volném čase. „Rodina má ve vyspělých společnostech hlavní odpovědnost za výchovu dětí. Tato odpovědnost vychází z historických a kulturních tradic života společnosti a je zakotvena v jejích právních normách.“ (Spousta, 1994, s. 106) Tuto skutečnost někteří rodiče opomíjejí a často přenechávají velkou část svého výchovného působení školám nebo jiným výchovným institucím. Škola a jiné instituce podílející se na výchově dětí mají jistě velký význam, ale nemohou nahradit rodinnou výchovu. Vždyť také zejména rodina pocítí výsledky své práce a svého podílu na výchově svých dětí.

Rodina v době ve volném čase dítěte předává svým dětem mnoho informací a obsahů a zahrnuje mnoho oblastí, v kterých má možnost ovlivnit jedince. Rodinná výchova ve volném čase dětí se podílí na formování osobnosti dítěte, což obnáší utváření vztahu dítěte k okolnímu světu a společnosti, postojů, názorů atd.

Rodinná výchova ve volném čase také zahrnuje **rozumovou výchovu** dítěte, kdy se rodiče dětem věnují a tráví s nimi svůj čas společně například přípravou do školy. Hlavní úlohou rodičů v této oblasti je nejenom děti obohacovat po stránce rozumové, ale také děti motivovat, což je velmi důležité pro veškerou práci a učení dětí.

Dále rodiče jsou nebo by alespoň měli být pro děti **zdrojem mravních rysů osobnosti**, tj. vlastností, které by „dobrý“ člověk měl mít. Jedná se o vlastnosti, jakými jsou např. pravdomluvnost, skromnost, ukázněnost, cílevědomost, vytrvalost, čestnost, zásadovost, úcta ke starším lidem a mnoho dalších.

Kromě těchto oblastí rodinná výchova zahrnuje i **výchovu zdravotní, tělesnou a sportovní**. To znamená, že rodiče by měli své děti vést ke zdravému životnímu stylu, ke zdravému dennímu režimu, k dodržování pravidel osobní hygieny. Samozřejmě, že sami rodiče by měli být pro děti jakýmsi vzorem, což je také hlavním předpokladem vhodného působení v této oblasti. Vhodným výchovným působením mohou rodiče potlačit současný problém mnohých dětí, problém obezity. Cílem je zapojit do života dětí a mládeže nějakou pravidelnou tělesnou činnost a nenásilnou formou děti donutit brát sport a tělesnou aktivitu jako součást jejich života.

Součástí rodinné výchovy je i **pracovní výchova**. Děti by měly být rozvíjeny i po stránce manuální. Proto by rodiče měli zapojovat své děti do domácích prací a prací s ní společně. Navíc tyto činnosti mohou vést k pozdějšímu osamostatnění dítěte od rodiny.

Dále se rodiče podílejí na kulturním životě dítěte a společně s jinými institucemi formuje jeho **vztah k umění a kráse**.

Další součástí rodinné výchovy ve volném čase je například **ekologická výchova, vlastenecká nebo sexuální výchova**.

Proměny současné rodiny

Všem dětem rodina neumožňuje optimální podmínky pro trávení volného času. Příčiny tohoto stavu jsou různé a mohou být spojené s fungováním a vnímáním současné rodiny. Současná rodina prochází určitými proměnami, tzv. krizí rodiny. Rodina se odklání od svého tradičního pojetí, mění se její životní úroveň, materiální potřeby a nároky, hodnoty, postoje atd. Lidé uzavírají sňatky méně než v minulých desetiletích. V letech 1992-1996 se počet sňatků v České republice snížil ze 74000 na 54000, což znamená asi o 40 % méně. (Hofbauer, 2004, s. 59) A proto se také u nás neustále zvyšuje počet dětí, které se narodí mimo manželství. Počet těchto dětí se v rozmezí let 1990 – 2001 zvýšil z 11000 na dvojnásobek. (Hofbauer, 2004, s. 59)

Na jedné straně klesá počet uzavřených sňatků a na druhé straně neustále stoupá počet rozvodů. Mnoho dětí tedy vyrůstá v neúplných rodinách, tzn. prostředí, kde většina výchovného působení na dítě vychází jen od jednoho z rodičů, matky nebo otce. Dítě tak nevidí oba modely rodičů, které jsou potřebné pro jejich zdravý rozvoj. Dále se snižuje i počet narozených dětí a počet dětí v rodině, který se průměrně pohybuje kolem necelých dvou dětí na rodinu. (Hofbauer, 2004, s. 59) Vztahy v rodině jsou oslabovány a děti také stále dříve opouštějí svou rodinu a osamostatňují se.

Někteří rodiče netráví se svými dětmi dostatek času. Příčinou vždy nemusí být jejich nezáměr o volný čas dětí, ale může to být částečně způsobeno rychlým životním tempem dnešní společnosti a také jejími materiálními požadavky. Rodiče mohou mít např. velmi náročné povolání, které je plně zaměstnává, a proto jim nezbývá mnoho času na své děti.

Formy rodinné výchovy

Nehledě na všechny možné překážky v rodinném prostředí, které zabraňují vhodnému využívání volného času dětí, je i nespočet rodin, v kterých se rodiče dostatečně věnují svým dětem a jejich výchově. Rodiče své výchovné působení na děti ve volném čase mohou efektivně uplatnit v mnoha činnostech a při mnoha příležitostech, které se jim každý den naskytují.

Mezi takové příležitosti nebo činnosti patří nejrůznější **činnosti pracovního charakteru**, kterými jsou práce v domácnosti, v dílně nebo na zahradě, tzn. péče o domácí zvířata, domácí úklid, péče o květiny,

Formy estetickovýchovné činnosti jsou další oblastí činností, při kterých se mohou rodiče uplatnit jako vychovatelé. Patří sem společné sledování televize, společný poslech rozhlasu, četba, vyprávění pohádek, společná návštěva divadel, koncertů, výstav, domácí hudební a pěvecká reprodukce, nácvik hry na hudební nástroj atd.

Tělovýchovné a sportovní činnosti zahrnují činnosti, které mají pozitivní vliv na děti v oblasti tělesného zdraví. Je to společné sportování rodičů s dětmi, sportovní rodinné turnaje, posilování, výlety na lyže, nebo i pasivní činnosti jakými jsou např. společná sledování sportovních přenosů nebo návštěvy sportovních utkání.

Formy rodinné a osobní hygieny jsou spojeny s péčí o tělesné zdraví, ale i s péčí o zevnějšek a prostředí, ve kterém rodina žije. Patří sem tedy péče o vlasy, zuby, nehty, péče o čistotu oděvu, péče o obuv, hračky, pomoc při úklidu, při stolování apod.

Mezi další příležitosti, při kterých rodiče výchovně působí na své děti, jsou nejrůznější výlety, zájezdy, společné procházky, návštěvy příbuzných a známých, čas strávený společným hraním nebo doba, kdy se rodina sejde v rodinném kruhu a povídají si o věcech nebo zážitcích, které se udály během dne apod. (Spousta, 1994, s. 114)

Při všech těchto činnostech rodiče přebírají roli vychovatele, který děti motivuje, inspiruje a vede k určitým činnostem. Rodiče by si však měli uvědomit, do jaké míry je jejich přístup k dětem direktivní. Neměli by proto zapomínat přistupovat k dětem citlivě a dát jim určitý prostor volnosti.

3.5.2 Škola

Škola je další z činitelů výchovy ve volném čase, který má hned po rodině jako výchovný činitel zřejmě největší význam, protože děti ve škole stejně jako v rodině tráví velkou část svého času každý den. Škola jako výchovná a vzdělávací instituce působí na formování jedince hlavně v době vyučování, kdy děti získávají znalosti, dovednosti apod., ale také v době mimo vyučování, a to v rámci volnočasových aktivit školy. Z tohoto důvodu škola neplní jenom funkci výchovnou, vzdělávací nebo sociálně-preventivní funkci, ale i funkci zdravotní, oddechovou nebo kompenzační. To znamená, že děti se v rámci školy nemají jenom vzdělávat po stránce rozumové, ale škola má dětem umožnit určitý prostor pro pěstování svých zájmů a volnočasové

činnosti. Při těchto činnostech děti zregenerují své síly pro další práci a činnost, odpočinou si a věnují se odlišným činnostem než činnostem v průběhu vyučování.

Ve spojitosti se školou a jejím výchovným působením ve volném čase je také nutné podotknout, že škola a také přístup učitelů k výuce se s postupující dobou mění. V průběhu devadesátých let minulého století si žáci 2. stupně základní školy mohli vybrat z určité nabídky předmětů (např. rodinná výchova, konverzace v německém nebo anglickém jazyce, biologie, ...) předmět, který chtějí navštěvovat v době odpolední výuky. Tedy předmět, který jim byl zájmově nejbližší. Z tohoto lze také odvozovat, že i výuka povinným předmětům vzhledem k volnočasovým aktivitám a zájmům slouží jako jakási inspirace, jakým směrem se žáci mohou vydat ve svém volném čase nebo v jakých oblastech volného času mohou rozvíjet své schopnosti a dovednosti. Škola napomáhá tyto schopnosti (někdy dokonce i nadání nebo talent) dětí objevovat a rozvíjet. Kromě povinné výuky škola nabízí dětem mnoho příležitostí k volnočasovým činnostem. Jedná se o činnosti jednorázové nebo pravidelné. V rámci jednorázových neboli příležitostných činností, které škola nabízí, žáci navštěvují nejrozličnější kulturní akce (divadelní představení, návštěva kina, ...), sportovní akce, účastní se slavností pořádaných školou, lyžařských zájezdů, škol v přírodě apod. Dále žáci mohou navštěvovat pravidelné zájmové kroužky (sportovně nebo umělecky zaměřené kroužky, pěvecké sbory, ...). Průměrný počet těchto pravidelných zájmových kroužků na základní škole v České republice činil 13,5 v roce 2002. (Hofbauer, 2004, s. 72)

Další příležitostí pro uplatnění zájmů žáků jsou i soutěže nebo olympiády, které pořádá škola nebo střediska volného času. Tyto soutěže nebo olympiády se odehrávají na různých úrovních a úspěšní žáci se mohou dostat od školních kol až po kola okresní. Žáci si mohou prověřit své znalosti a vědomosti v předmětech jakými jsou např. matematika, fyzika, chemie, český jazyk, cizí jazyky, dějepis. Některé olympiády mají dokonce i své názvy, jako jsou např. matematické olympiády Klokánek, Klokán, Pythagoriáda a další.

Ačkoliv škola hraje nemalou roli ve výchově ve volném čase dětí a mládeže, a všeobecně ve výchově, škola nepřebírá hlavní zodpovědnost za výchovu jedinců. Tuto zodpovědnost nese zejména rodina a rodinné prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a ve kterém je vychováván. Přesto je však často tato úloha, kterou by měla plnit rodina, mylně předkládána školám. Bezesporu je ale potřeba spolupráce školy a rodiny.

3.5.3 Vrstevnické skupiny

Kromě rodiny a školy mají na jedince ve volném čase vliv i vrstevníci. Může se jednat o skupinu jedinců, jejichž kamarádství nebo přátelství vychází z formálních skupin, jakými jsou např. školní třídy, kdy si jedinci nemohou vybírat kolektiv, v kterém se ocitají. Pokud se ale jedná o volný čas, pak se

spíše jedná o skupiny neformálního charakteru. To znamená, že jedinci se scházejí dobrovolně, chtějí společně trávit svůj volný čas. Tyto skupiny jedinců sdílejí určitý svůj společný zájem na nějaké činnosti a mají společný cíl. Vedle společných zájmů a cílů, kterými se skupina jedinců ve volném čase vyznačuje, se také velmi často jedná o jedince stejného nebo velmi blízkého věku, stejného pohlaví a jedince, kteří pocházejí z podobných sociálních podmínek a prostředí. Z tohoto důvodu proto také většinou první vrstevnické skupiny, s kterými jedinci tráví svůj volný čas, vznikají v místě bydliště. S rostoucím věkem se pak jedinci dostávají i do skupin, které nejsou soustředěny jen do místa bydliště, ale i do širšího okolí. To může být i z velké části způsobeno postupným a stále rostoucím osamostatňováním jedince a také mnoha dalšími faktory, jakými mohou být např. místo školy, kterou dítě navštěvuje, změna prostředí a okruhu lidí, v kterém se jedinec nachází, specializace určitých zájmů apod.

Skupina na jedince z mnoha hledisek působí pozitivně a přináší mu určité uspokojení. Důvodů, proč se ve volném čase jedinci seskupují do skupin, je mnoho. Člověk je bytostí společenskou, a potřebuje proto patřit do nějaké skupiny lidí; má potřebu s někým sdílet své zájmy. Skupina je také zdrojem zábavy a velmi intenzivních zážitků, které mnohdy jedincům utkví v paměti na celý život. Volný čas pro skupinu znamená, jak už bylo zmíněno, čas zábavy, her, soutěží, ale i čas plnění určitých stanovených cílů.

Člověk se během svého života dostává do mnoha skupin ve svém volném čase a délka trvání těchto skupin se velmi různí. Některé skupiny zanikají velmi brzo a mají spíše krátkodobý charakter, ale jsou také skupiny, které přetrvávají téměř po celý život. Obzvláště v těch déle trvajících skupinách vznikají mezi jednotlivými členy skupiny velmi pevné vazby.

Skupina jedinci poskytuje určité zázemí, ochranu, pocit bezpečí a podílí se na utváření jeho hodnot a postojů. Má proto velký vliv na chování a jednání jedince ve volném čase. Ve většině případů, skupina působí na jedince pozitivně, ale v některých případech je skupina vrstevníků zdrojem negativního chování jedince. Jedinec se pak může pod vlivem skupiny uchýlit k činům, které mohou být v rozporu nejen s morálními hodnotami společnosti, ve které jedinec žije a vyrůstá, ale i se zákonem dané země. Proto není úloha vrstevnických skupin v životě jedince zanedbatelná a rodiče dětí by měli věnovat velkou pozornost tomu, s jakými lidmi se jejich dítě stýká ve volném čase.

3.5.4 Mediální prostředky

Posledními činiteli výchovy jedinců ve volném čase jsou média. Mediální prostředky mají stále rostoucí vliv nejen na děti a mládež, ale i na celou společnost, což se týká zejména posledního desetiletí, kdy oblast médií prošla velkým rozvojem. Mezi tyto mediální prostředky se řadí televize, rozhlas, knihy a tisk, počítač a internet.

Televize

Televize je tzv. elektronické médium, které zaujímá v životě většiny současných dětí a mládeže významnou pozici ve volném čase. Od 80. let minulého století toto médium zažilo obrovský vzestup a u mnohých dětí je sledování televize každodenní volnočasovou aktivitou. Do jaké míry jedinec sleduje televizi je značně ovlivněno rodinným prostředím. Životní styl, hodnoty, které rodina vyznává, sociální prostředí rodiny, kultura rodiny nebo i vzdělání rodičů má vliv na utváření vztahu jedince k televizi, která je chápána jako jeden z možných způsobů trávení volného času. Také mezi úrovní dosaženého vzdělání a sledováním televize ve volném čase platí nepřímá úměrnost: „čím nižší vzdělání, tím silněji je rodina spojena s televizí“. (Sak, 2004, s. 90) A je samozřejmé, že ve většině případech dítě, které vyrůstá v prostředí, kde je televize hlavní náplní volného času, přejímá tento životní styl.

V současnosti je televize ve vztahu k volnému času dětí a mládeže chápána spíše v negativním slova smyslu, a to z mnoha důvodů. Televizi je vytýkáno, že je nositelem špatných příkladů, které ohrožují zdravý psychický, morální a sociální vývoj dětí a mládeže. Televize zobrazuje násilí, prezentuje vulgární pojetí sexu, vulgární výrazy atd. Na druhou stranu je však nutné brát v úvahu fakt, že televize může působit na děti a mládež pozitivně. Kromě filmů a seriálů plných násilí, televize vysílá i pořady, které jsou přínosné jak pro děti, tak pro dospělé. Jsou to např. nejruznější vzdělávací pořady, dokumentární filmy, soutěžní a vědomostní pořady, cestopisné pořady. Poněvadž sledování televize je finančně dostupnou a pro mnohé děti pohodlnou a pasivní aktivitou, mnoho dětí tuto činnost ve volném čase upřednostňuje a výsledkem je, že před televizorem tráví denně několik hodin. Proto záleží především na rodině, aby naučila své dítě toto médium správně využívat a umět si vybírat z široké nabídky televizních pořadů. Jen tímto způsobem může být zabráněno špatnému vlivu televize na děti.

Rozhlas

Dalším elektronickým médiem, které je mezi dětmi a mládeží rozšířeno, ačkoliv ne v takové míře jako televize, je rozhlas. Poslech rozhlasu je společně se sledováním televize aktivitou ve volném čase s každodenní frekvencí. (Sak, 2004, s. 62) Pokud je řeč o mladších věkových skupinách, pak se jedná spíše o poslech hudebních nahrávek nebo CD. Podle výzkumů z roku 2002 mládež česká mládež pravidelně poslouchala rozhlasové stanice Evropa 2, Impuls a Radiožurnál. (Sak, 2004, s. 111) Podobně jako u sledování televize platí, že je důležité umět si vybrat z dané nabídky stanic.

Knihy a tisk

Knihy a tištěná média jakými jsou noviny a časopisy jsou sdělovacími prostředky, které mají oproti předchozím médiím menší výchovný vliv na děti

a mládež, ačkoliv jejich význam ve výchově dětí ve volném čase by neměl být podceňován.

Jestliže porovnáme množství přečtených knih současnými dětmi a mládeží s dětmi v minulých desetiletích, četba knih zaznamenala velký pokles. Největší skupinou v České republice jsou čtenáři, kteří přečtou jednu knihu za měsíc. (Sak, 2004, s. 123) Ačkoliv je tento pokles znatelný, neznamená to ještě, že se tato statistika vztahuje na celé rozmezí sociálního věku mládeže. Je proto povzbudivé, že existují jedinci, kteří i přes velký vliv televize a jiných médií, jako je např. internet, dávají přednost četbě knih ve volném čase. Lidé v České republice mají nejvíce zájem o literaturu anglo-americkou a četba české literatury se pohybuje na druhém místě.

Pokles zájmu o beletrii je částečně zapříčiněn i vývojem současné společnosti a novými technickými vymoženostmi, které s sebou dnešní doba přináší. Lidé mají mnohem více možností, jak trávit svůj volný čas. Z tohoto důvodu možná volí jiné a pro ně zřejmě přitažlivější činnosti pro volný čas.

Společně s poklesem četby knih, také poklesla četba odborné literatury a četba novin. Dnešní společnost spíše vyhledává časopisy, které se zaměřují na nejrůznější koníčky a zájmy z nejrůznějších oblastí.

Počítače a internet

Osobní počítače a internet jsou média, která jsou v současnosti hojně využívána. Počítače se staly nedílnou součástí života každého člověka. Obzvláště pokud se jedná o děti a mladé lidi. Výpočetní technika a internet nejsou využívány jenom v zaměstnání nebo ve školách během povinné výuky, ale tato média hrají významnou roli také ve volném čase. Osobní počítače se v České republice od 90. let minulého století značně rozšířily a je spíše výjimkou domácnost, která by nevlastnila nějaký počítač. Není ani neobvyklé, když jsou domácnosti vybaveny pevným připojením k internetu. Počítače a internet jsou zdrojem opravdu různých způsobů využívání volného času. Internet je zdrojem nepřeberného množství informací, ačkoliv není vždy zaručeno, zda informace, které tam jsou uveřejněny jsou skutečně věrohodné. Dále internet umožňuje posílání elektronické pošty, lidé se mohou pomocí internetu seznamovat, chatovat, účastnit se konferencí atd. Internet však může být i zdrojem negativních vlivů na děti. Jedná se např. o volný přístup dětí na pornografické stránky apod.

Počítače nejsou používány jenom jako stroje, prostřednictvím kterých je možno se připojit k internetu, ale také jako prostředky vzdělávání a výchovy. Kromě hraní počítačových her, které jsou velmi častou náplní volného času dětí, se děti mohou vzdělávat ve výpočetní technice, což zahrnuje práci s nejrůznějšími programy, elektronickými slovníky apod. Dnešní technologie v této oblasti nabízí opravdu široké možnosti. Obzvláště chlapci tíhnou k práci s počítači a počítače se mohou stát dokonce náplní jejich budoucího zaměstnání.

Média mohou značně ovlivnit způsob trávení volného času každého jedince. Jsou zdrojem mnoha užitečných informací a zdrojem vzdělávání ve volném čase. Nesmíme však zapomínat i na ty negativní vlivy, které jsou způsobeny nevhodným využíváním těchto médií. Hlavním úkolem učitelů, vychovatelů nebo samotných rodičů proto je naučit děti efektivně využívat tato média, vnímat veškeré informace kriticky a vytvořit si vlastní názor na určitou konkrétní věc.

4 Zařízení volného času

4.1 Zásady zařízení volného času

Zařízení volného času a tedy i volnočasové aktivity by měly splňovat určité zásady, které vycházejí nejen ze společenských potřeb ale i z podmínek, v kterých dnešní společnost žije. Hofbauer (2004, s. 52) uvádí několik následujících zásad volnočasových zařízení:

Dobrovolnost a volitelnost účasti

Účastníci jakékoliv volnočasové aktivity nebo aktivit v nějakém zařízení pro volný čas by měli konat dané činnosti z vlastní vůle a z vlastního rozhodnutí. Měli by své zájmy rozvíjet z pocitu, že daná aktivita uspokojuje jejich potřeby a také je pro nějakým způsobem prospěšná.

Demokratismus

Každý člověk má právo na svůj volný čas a na jeho smysluplné využívání. Pokud se jedná o děti a mládež, pak je toto právo dítěte potvrzeno v Úmluvě o právech dítěte.

Otevřenost

Tato zásada má zaručit, aby byly společnosti umožněny podmínky pro její vývoj a aby lidem byl umožněn přístup k uspokojení jejich potřeb, jejich zájmů apod.

Široké rozpětí působení vzhledem k osobnosti dítěte a mladého člověka

Volnočasové aktivity mají jedince rozvíjet po stránce jeho individuálních (specializovaných) zájmů, ale mají se podílet i na formování jeho osobnosti.

Výchova k demokratickému občanství

Jedinci by si ve svém volném čase měli osvojovat i demokratické smýšlení a pěstovat si hodnoty, které demokratický systém požaduje. Tzn. být tolerantní k ostatním lidem, k ostatním kulturám, účastnit se společenského dění apod.

Působení v různých sociálních prostředích

Každý jedinec se dostává do různých sociálních prostředí, ať se jedná nejdříve o rodinu, školu, obec nebo i samotný stát. Měli by si však vždy něco přínosného z těchto prostředí odnést a dále rozvíjet.

4.2 Jednotlivá zařízení volného času

Děti a mládež mohou trávit svůj volný čas různými způsoby a také na různých místech. Nemusí to vždy znamenat, že svůj volný čas děti tráví jenom doma nebo někde venku s kamarády. Existuje mnoho volnočasových zařízení, které byly uzpůsobeny právě k vykonávání zájmových činností lidí. Těmito zařízeními není např. jenom škola, která kromě povinné výuky nabízí i nejrůznější zájmové kroužky apod., ale i mnoho dalších zařízení.

Školní družiny

Školní družiny jsou zařízení, která jsou přidružena ke škole a která jsou určena pro děti na 1. stupni základní školy, tzn. děti mladšího školního věku. Tato zařízení jsou místem, kde se děti věnují svým zájmovým činnostem, hrají různé hry, pohybují se atd. Během všech těchto činností jsou děti pod neustálým dohledem vychovatele nebo pedagoga. Školní družiny plní výchovnou funkci, ale také zdravotní nebo sociální. Školní družiny totiž nahrazují výchovu rodinnou v době, kdy rodiče jsou v zaměstnání a nemohou se věnovat svým dětem. Děti ve školní družině mají stejné podmínky pro trávení volného času, a tak se zde stírají sociální rozdíly mezi dětmi. Ve školním roce 2001-2002 bylo v České republice zaznamenáno 4200 školních družin, které navštěvovalo 225 000 žáků z prvních až pátých tříd. (Hofbauer, 2004, s. 76)

Školní kluby

Školní kluby jsou dalšími zařízeními volného času, které jsou součástí škol. Tato zařízení jsou určena dětem mladšího věku, tedy dětem 2. stupně základní školy a jejich obsah je velmi podobný školním družinám. Zájmy dětí jsou však už vyhraněnější a sociální role školních klubů zde jde už více do pozadí, protože děti v tomto věku jsou už více samostatnější. Ve školním roce 2001-2002 bylo v České republice 528 školních klubů s 49 000 žáky. (Hofbauer, 2004, s. 76) V porovnání se školními družinami lze pozorovat, že počet školních klubů a také dětí, které navštěvují školní kluby, je znatelně menší. To je způsobeno tím, že děti na 2. stupni základní školy se začínají věnovat spíše svým individuálním zájmům a začínají více navštěvovat jiná zařízení volného času, jakými jsou např. domy dětí a mládeže, základní umělecké školy apod.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou zařízení volného času, které už nejsou součástí škol a patří mezi ně **domy dětí a mládeže (DDM)** a **stanice zájmových činností**. Domy dětí a mládeže nabízejí širokou nabídku zájmových činností a plní výchovně-vzdělávací a rekreační funkci. Zatímco stanice zájmových činností se specializují na konkrétní zájmovou oblast. Činnost obou těchto volnočasových zařízení není omezena jenom např. pro děti 2. stupně základní školy, ale účast je umožněna všem věkovým skupinám.

Jedinci si zde mohou vybrat a pravidelně navštěvovat různé kroužky, soubory nebo kluby. Jedná se tedy už o zájmy z oblasti společenských věd, přírodních věd, z oblasti estetické výchovy, techniky, tělovýchovy a sportu. Tyto všechny zájmové činnosti jedinci konají pod odborným pedagogickým vedením. Kromě pravidelných činností střediska volného času dětí a mládeže nabízejí i příležitostné činnosti, jako jsou např. prázdninové tábory, prázdninové akce, soutěže.

Základní umělecké školy

Dalším zařízením, které se věnuje volnému času dětí, jsou základní umělecké školy (ZUŠ). Dříve se tyto školy nazývaly *lidové školy umění*. A ačkoliv se jedná o školy, účast na zájmových činnostech v těchto školách je dobrovolná. Zájmové činnosti, kterými se jedinci v prostorách základních uměleckých škol věnují, jsou spjaté s různými formami umění. Jsou to zájmy velmi vyhraněné a obory, které se zde mohou studovat, jsou obory hudební, hudebně-pohybové, literárně-dramatické a výtvarné. Největší zájem je však o obory hudební, což zahrnuje hru na nejrůznější hudební nástroje, zpěv atd. Podobně jako na základní škole žáci získávají v pololetí a na konci školního roku vysvědčení. Základní umělecké školy také pořádají pro své žáky soutěže, výstavy, kde jsou vystaveny práce žáků apod. Základní umělecké školy mohou sloužit jako příprava žáků na střední a vysoké školy uměleckého zaměření. Navštěvovat ji však mohou nejen děti a mládež, ale i dospělí lidé. Ve školním roce 1997-1998 bylo v České republice 810 základních uměleckých škol, které navštěvovalo 220 000 žáků. (Pávková, 2002, s. 146)

Jazykové školy

Jazykové školy jsou školská zařízení, která umožňují jedincům rozvíjet a zlepšovat své znalosti a dovednosti v jazyce ve volném čase. Tyto školy jsou buď přidružené k základní škole nebo jsou samostatné. Jedná se o zájmové studium cizích jazyků, které může sloužit jako příprava pro studium na střední nebo na vysoké škole tohoto zaměření. V současné době je na tuto oblast vzdělávání ve volném čase kladen velký důraz, a proto mnozí rodiče projevují svůj zájem o to, aby jejich dítě začalo s učením cizích jazyků (obzvláště anglického jazyka) už ve velmi útlém věku.

Domovy mládeže

Domovy mládeže (DM) jsou školská zařízení, která mohou být součástí středních škol nebo stojí samostatně. Tyto domovy mládeže zajišťují výchovné působení na jedince středních škol, dále jejich ubytování a stravování. V domově mládeže platí určitý vnitřní řád a povinnosti, které musí svěřenci dodržovat. Vnitřní řád také obsahuje denní režim žáků, včetně jejich osobního volna, vycházek apod. Tato zařízení neplní svou funkci o víkendech, kdy žáci odjíždějí ke svým rodinám.

Dětské domovy

Dětské domovy jsou zařízení ústavní výchovy, které jsou určeny pro jedince od 3 do 18 let. Jedinci těchto ústavů většinou pochází z dysfunkčních a funkčních rodin, tedy z rodin, které nemohou plnit nebo neplní své funkce. Podle věku a pohlaví jsou děti rozděleny do tzv. rodinných skupin, ve kterých tráví většinu svého času. Jedním z cílů těchto dětských domovů je to, aby děti svůj volný čas trávily vhodně a smysluplně a aby se u nich rozvíjely určité zájmy.

Církevní a náboženská společenství

Církevní a náboženská společenství se také věnují výchově dětí a mládeže mimo vyučování. Tato společenství zahrnují např. salesiánská střediska mládeže, sdružení evangelické mládeže atd.

Sdružení dětí a mládeže

V současnosti existuje mnoho sdružení dětí a mládeže, které buď navazují na svou dlouholetou tradici nebo mnoho sdružení, které vznikly po roce 1989. Mezi sdružení dětí a mládeže patří např. *Junák* (český skaut), *Pionýr*, *Česká tábornická unie* (trampské hnutí), *Duha*, *Hnutí Brontosaurus* (ochrana a tvorba životního prostředí), *YMCA* (Young Men's Christian Association), *občanská sdružení pracující s mládeží*, *Sokol* (tělovýchovná a sportovní organizace), *Český svaz tělesné výchovy* (ČSTV).

II VÝZKUMNÁ ČÁST

1 Cíl výzkumu

Výzkum, který jsem uskutečnila, se soustředí na trávení volného času dětmi 2. stupně základní školy. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak tyto děti využívají svůj volný čas, jaké zájmy v dnešní době děti mají a zda svůj volný čas využívají smysluplným způsobem.

Dalším cílem je prozkoumat činitele, kteří nejvíce působí na výchovu dětí ve volném čase. Jsou to zejména rodiče, škola, vrstevnické skupiny nebo sdělovací prostředky. Tedy zjistit s kým a jakým způsobem děti tráví svůj volný čas; jak se podílí rodiče, škola nebo různá volnočasová zařízení na volném čase dětí, jaká je návštěvnost dětí na nejrozličnějších zájmových kroužcích a jiných útvarech ve volném čase, jaká je jejich účast na příležitostných akcích apod. Podporují vůbec rodiče své děti v jejich zájmech? A jakým způsobem je podporují?

Výzkum se nezabývá jen volnočasovými aktivitami, které děti upřednostňují ve svém volném čase, ale také například možnostmi, jaké jim pro trávení volného času město, v kterém žijí, nabízí; jak a zda vůbec děti tyto možnosti ve volném čase využívají.

Protože jsou děti vychovávány v odlišných podmínkách a mají tedy i jiné podmínky pro trávení svého volného času, posledním z cílů tohoto výzkumu je pokusit se zjistit, zda se nějakým způsobem liší využívání volného času dětmi, které vyrůstají ve městě a dětmi, které žijí a také navštěvují školu na venkově.

2 Hypotézy

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na některé oblasti, které mě zajímaly ohledně volného času dětí. Stanovila jsem si také některé hypotézy, u kterých jsem chtěla ověřit, zda jsou či nejsou pravdivé. Stanovila jsem následující hypotézy:

- 1) Rozvoj techniky a také mediálních prostředků se musí nějakým způsobem projevit i ve způsobu trávení volného času dětmi. Proto značnou část svého volného času budou děti trávit prostřednictvím sdělovacích prostředků a technických vynálezů a vymožeností. Svůj volný čas budou spíše naplňovat činnostmi, jakými jsou např. hraní počítačových her, sledování televize, poslech hudby, trávení svého času u počítače, získávání informací a využívání služeb internetu atd. Volnočasové aktivity, jakými jsou např. četba knih nebo sportování, půjdou spíše do pozadí.
- 2) Volný čas budou děti trávit spíše se svými kamarády, sourozenci nebo se spolužáky než s rodiči. V dnešní hektické době a také v době, kdy se mění vztahy mezi dětmi a jejich rodiči, rodiče tráví se svými dětmi méně času než dříve a děti mohou mít pocit, že s nimi rodiče netráví dostatek času. Pokud rodiče tráví svůj volný čas s dětmi nebo alespoň část svého volného času, pak to bude spíše matka než otec. A to může vycházet z klasického vnímání rolí matky a otce v rodině.
- 3) Městské děti budou navštěvovat více pravidelných zájmových kroužků a celkově budou více využívat možností a nabídek volnočasových zařízení než děti, které žijí na venkově. Důvodů pro tuto hypotézu je více. Je to zejména hledisko vzdálenosti místa bydliště od volnočasových zařízení, která jsou spíše dostupnější městským dětem než dětem na venkově. Ne všechny děti žijící na venkově budou mít vhodné podmínky k tomu, aby mohly pravidelně navštěvovat nějaký zájmový kroužek několikrát do týdne. Navíc pro některé děti může být vzdálenost do města takovou překážkou, že raději nebudou navštěvovat žádné kroužky. Další příčinou může být i to, že vesnické děti někdy nemusejí mít ani potřebu se nijak vzdalovat z místa bydliště, tedy jimi známého prostředí.

3 Metody a soubor respondentů

Pro výzkum jsem zvolila metodu dotazníku, který jsem vytvořila na základě předem stanovených hypotéz. Otázky jsou soustředěny do několika oblastí. Je to oblast otázek, které se věnují činnostem, kterým se děti ve volném čase věnují, dále s kým a jakým způsobem tráví svůj volný čas, tzn. volný čas s rodiči, se sourozenci a s kamarády, a jaký je vztah dotazovaných dětí ke sdělovacím prostředkům a informačním technologiím.

Z důvodu úspěšného vyhodnocení dotazníku, stanovení nebo vyvrácení stanovených hypotéz ohledně trávení volného času dětmi a také aby mohla proběhnout komparace trávení volného času dětmi ve městě a na venkově, jsem zvolila pro výzkum dva vzorky respondentů. Jeden vzorek respondentů byl vzat z řad žáků 2. stupně základní školy, kteří žijí ve městě, a druhý vzorek byl vzat z řad žáků 2. stupně základní školy, kteří ale žijí na venkově.

Dotazníky byly rozdány do dvou základních škol v Ústeckém kraji, tj. jedné školy, která se nachází ve městě a jedné, která je na venkově. Na městské škole byly dotazníky rozdány vždy do jedné třídy v každém ročníku 2. stupně a podobně tomu bylo i na venkovské škole. Ve městské škole bylo rozdáno celkem 103 dotazníků, z nichž odevzdalo 98 respondentů. Oproti městské škole, počet respondentů na venkovské škole byl o něco nižší, protože se jedná o menší venkovskou školu. Přesto zde bylo rozdáno 45 dotazníků a stejný počet dotazníků byl také vybrán. Dotazníky byly většinou zařazovány do hodin občanské nebo rodinné výchovy. Ve většině případů jsem byla přítomna samotnému vyplňování dotazníků dětmi, někdy byly dotazníky zadány jinými učiteli a v jednom případě si děti vzaly dotazníky domů, tam je vyplnily a poté ve škole odevzdaly.

Je zřejmé, že vzorky respondentů nejsou dostatečně velké na to, aby se výsledky tohoto výzkumu daly zobecnit pro všechny žáky 2. stupně základní školy. Dalším důvodem, proč nelze výsledky zobecnit a vztáhnout na všechny žáky 2. stupně, je ten, že respondenti každého vzorku podléhají stejným faktorům. Těmito faktory mohou být např. specifika dané školy (škola hudebního zaměření, sportovního zaměření, matematického zaměření atd.). V případě tohoto výzkumu se však bude jednat spíše o sociální složení obyvatelstva, o velmi podobné podmínky a možnosti pro volný čas, které dětem daná prostředí umožňují. Avšak pro zmapování vztahu dětí ve věku 2. stupně základní školy k využívání volného času ve zvoleném městě a jeho následné porovnání s volným časem dětí na venkově, je zvolený vzorek respondentů postačující.

4 Výsledky výzkumu

Výzkumem bylo zjištěno mnoho zajímavých informací o volném čase dětí ve věku 2. stupně základní školy. Jak svůj volný čas tyto děti tráví, jakými činnostmi svůj volný čas naplňují, s kým ho tráví atd. Výsledky výzkumu jsou následující:

4.1 Množství volného času dětí a jejich záliby

První otázkou, kterou žáci měli zodpovědět, bylo, kolik volného času denně mají. Přesně polovina dotazovaných na tuto otázku odpověděla, že denně mají 3-5 hodin volného času, přičemž v rámci této odpovědi bylo procentuální zastoupení dívek a chlapců téměř stejné. Třetina dětí odpověděla, že mají pět a více hodin volného času denně, 12% žáků má 1-2 hodiny volného času denně a jen 5% dětí odpovědělo, že téměř žádný volný čas nemá.

Doba volného času	Dívky	Chlapci	Celkem
1-2 hodiny denně	14%	10%	12%
3-5 hodin denně	46%	55%	50%
5 a více hodin denně	32%	33%	33%
Téměř žádný volný čas nemám	8%	2%	5%

Další otázky byly zaměřeny už na konkrétní způsoby trávení volného času a aktivity, kterými děti naplňují svůj volný čas.

Jednou z otázek bylo, jestli děti mají nějaké koníčky a pokud ano, tak jaké koníčky to jsou. Téměř všechny děti (95% dětí), které byly dotazovány, mají nějaké zájmy nebo koníčky, kterými tráví svůj volný čas.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které mají nějaký koníček	96%	94%	95%
Děti, které nemají žádný koníček	4%	6%	5%

Nejčastějšími činnostmi, které děti jmenovaly jako své koníčky, byly činnosti sportovního charakteru. Sport považuje za svůj koníček ve volném čase 46% dotazovaných, přičemž mnohé z těchto dětí mají zároveň i další koníčky. Je to např. sběratelství, které volilo 21% všech dotazovaných dětí, a stojí tedy hned na druhém místě za sportem jako koníček dětí. Děti sbírají nejrůznější věci nebo předměty, jakými jsou zejména kartičky slavných sportovců nebo známky. Dalším nejčastěji zastupovaným koníčkem ve volném čase dětí bylo: malování (15% dětí), domácí mazlíčci (12%), tanec (11%), počítače (8%), modelářství (6%), hudba (6%) nebo četba (4%). Kromě těchto činností děti mají i další koníčky, ačkoliv ve velmi malé míře. Těmito koníčky je rybaření, zpěv, cizí jazyky, užité umění, keramika, aranžování květin, motorky, astronomie, skládání puzzle, příroda, sbírání hub, vaření, sledování televize atd.

Následující informace se budou věnovat dětem a jejich vztahu k domácím mazlíčkům. Ačkoliv se tyto údaje mohou zdát spíše okrajovými, mohou také leccos vypovědět o volném čase a také výchově dětí ve volném čase. Celkem 78% dětí má doma nějaké zvířátko. Z těchto dětí se 43% stará o zvířátko samo. 37% dětí odpovědělo, že se o zvířátko starají doma všichni společně a 21% dětí odpovědělo, že se o zvířátko starají jejich rodiče.

V porovnání městských dětí a dětí, které žijí na venkově, vyšlo, že více venkovských dětí má doma nějaké zvířátko (celkem 87% venkovských dětí). Tento rozdíl není sice tak značný, ale spíše je zajímavé, že venkovské děti mají oproti těm městským dětem doma ne jenom jedno, ale ve většině případů dvě a více zvířat. Také je velmi zajímavé, že některé vesnické děti mají doma své vlastní koně nebo na koně chodí právě ke svým kamarádům, co koně mají. Zatímco městské děti musejí navštěvovat lesopark, aby se mohly věnovat svému zájmu o koně a aby se o koně mohly starat a jezdit na nich.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Mají doma zvířátko	88%	68%	78%
Nemají doma zvířátko	12%	32%	22%

Podle výzkumu se 38% dotazovaných dětí věnuje svým koníčkům 3-5 hodin v týdnu, 29% dětí se věnuje koníčkům 1-2 hodiny týdně a stejný počet pět a více hodin týdně. Jen 4% dětí nemá na své koníčky téměř žádný čas.

Čas věnovaný zájmům a koníčkům	Dívky	Chlapci	Celkem
1-2 hodiny týdně	34%	23%	29%
3-5 hodin týdně	37%	41%	38%
5 a více hodin týdně	24%	33%	29%
Na koníčky mi téměř nezbývá čas	5%	3%	4%

4.2 Zájmové kroužky

Další otázky byly věnovány zájmovým kroužkům, které děti pravidelně navštěvují. Celkem 66% dětí navštěvuje nějaký kroužek a opět procentuální zastoupení dívek a chlapců je téměř úplně stejné.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které navštěvují nějaký kroužek	66%	65%	66%
Děti, které nenavštěvují žádný kroužek	34%	35%	34%

Děti, které pravidelně navštěvují nějaký zájmový kroužek, dochází nejvíce na nejrůznější sportovní kroužky nebo do sportovních oddílů. Tuto oblast zájmových kroužků reprezentovalo 51% dětí, a tedy sportovní kroužky jsou dětmi nejvíce navštěvované. Dalšími nejnavštěvovanějšími kroužky jsou počítačové kroužky, které jsou zastoupeny 16% dětí, které navštěvují nějaký

kroužek, pěvecké sbory (15%), taneční kroužky (14%), dramatické kroužky (13%). V menší míře děti navštěvují jazykové kroužky, jezdecký kroužek, modelářství, náboženství, výtvarný kroužek, kroužek keramiky nebo aranžování květin.

Do těchto kroužků se ve většině případů přihlásily děti samy, protože chtěly daný kroužek navštěvovat. Ačkoliv 17% dětí, které navštěvují nějaký kroužek, bylo do daného kroužku přihláшено rodiči.

Přihlášení do kroužku	Dívky	Chlapci	Celkem
Rodiči	18%	16%	17%
Samotnými dětmi	82%	84%	83%

V souvislosti se zájmovými kroužky se výzkum také zabýval tím, kam děti na dané kroužky dochází nebo jaká zařízení volného času navštěvují. Podle výzkumu nejčastěji navštěvovaným zařízením byla škola, tzn. působení školy ve volném čase dětí. Celkem 43% dětí dochází na kroužky do školy, přičemž procentuální zastoupení chlapců je dvojnásobné oproti dívkám. Nejruznější sportovní kluby navštěvuje 28% dětí, Dům dětí a mládeže navštěvuje celkem 14% dětí, taneční školu 10% dívek, základní školu umění 9% dětí. Dalšími zařízeními nebo organizacemi, které se děti navštěvují ve volném čase je místní lesopark, Pionýři, pěvecké sbory nebo Středisko knihovnických a kulturních služeb (SKKS).

Zařízení volného času	Dívky	Chlapci	Celkem
Škola	26%	64%	43%
DDM	9%	20%	14%
ZUŠ	12%	4%	9%
Taneční škola	19%	0%	10%
Lesopark	4%	0%	2%
Sportovní kluby	14%	42%	28%
SKKS	2%	2%	2%
Pionýři	2%	2%	2%
Pěvecké sbory	4%	0%	2%

Město

Pokud se jedná pouze o městské děti, pravidelné kroužky navštěvuje celkem 60% dětí. Na pravidelné kroužky do školy dochází 24% dětí, do domu dětí a mládeže chodí 19% dětí. Dále taneční školu navštěvuje 15% dětí, základní uměleckou školu 9% dětí, Středisko knihovnických a kulturních služeb 3% dětí, 3% dětí také navštěvuje pěvecké sbory. Celkem 42% městských dětí navštěvuje nějaký sportovní klub.

Vesnice

Stejně otázky, které se týkaly zájmových kroužků, byly kladeny i dětem, které žijí na venkově. Celkem 78% dotazovaných dětí odpovědělo, že pravidelně navštěvuje nějaký zájmový kroužek.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které navštěvují nějaký kroužek	74%	83%	78%
Děti, které nenavštěvují žádný kroužek	26%	17%	22%

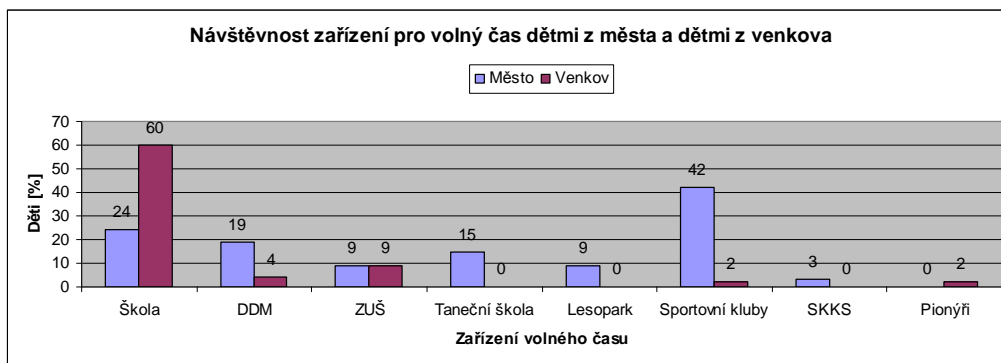
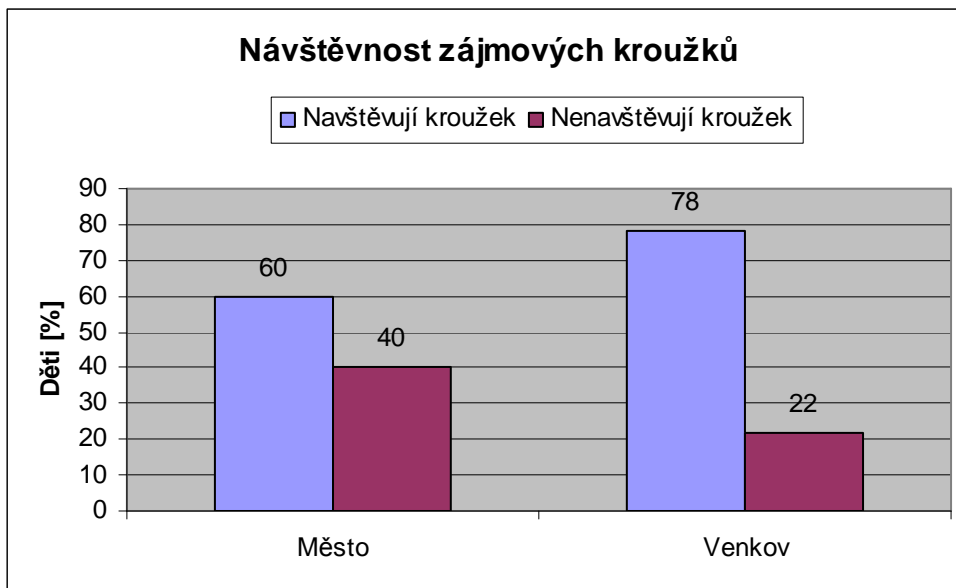
Nejčastěji jmenovaným kroužkem, které tyto vesnické děti navštěvují, je kroužek počítačů, na který dochází 31% dětí, dále to je dramatický kroužek, který navštěvuje 27% dětí. Dalšími kroužky jsou sportovní kroužky (9% dětí), hra na hudební nástroj (9% dětí), Pionýr, do kterého chodí 6% dětí, a 3% dětí navštěvuje pěvecký sbor, kroužek keramiky, náboženství a hodiny cizího jazyka. Do těchto kroužků se 89% dětí přihlásilo samo.

Přihlášení do kroužku	Dívky	Chlapci	Celkem
Rodiči	5%	20%	11%
Samotnými dětmi	95%	80%	89%

V rámci těchto navštěvovaných zájmových kroužků, děti na venkově nejčastěji navštěvují kroužky, které jsou uskutečňovány školou. Tuto část dětí tvoří celkem 71%. Celkem 11% dětí z venkova navštěvuje základní uměleckou školu, 6% dětí navštěvuje Dům dětí a mládeže, 6% dětí navštěvuje Pionýra a 3% dětí navštěvuje místní fotbalový klub.

Porovnání města a venkova

Pro ilustraci, následující tabulky ukazují návštěvnost pravidelných zájmových kroužků a návštěvnost volnočasových zařízení dětmi, které žijí ve městě a dětmi, které žijí na venkově.

4.3 Sport a pohybové aktivity

Sport a pohybové aktivity byly označeny téměř polovinou dotazovaných žáků jako jejich koníček. Výzkum ukázal, že celkem 80% dětí má pocit, že sportuje. Z těchto dětí, které sportují, sportuje pravidelně 75% a 25% dětí, kteří sportují nepravidelně, tzn. příležitostně.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Sportuje	77%	84%	80%
Nesportuje	23%	16%	20%

	Dívky	Chlapci	Celkem
Sportuje pravidelně	68%	83%	75%
Sportuje nepravidelně	32%	17%	25%

Sportovní a pohybové činnosti jsou představiteli aktivního trávení volného času, kdy jedinci vydávají určitou energii. Jiné aktivity, jako je např. čtení knih, jsou v porovnání s těmito sportovními aktivitami činnostmi pasivními, ačkoliv jsou přínosné jiným směrem.

4.4 Četba

Na otázku, zda děti rády čtou nebo ne, odpovědělo celkem 61% dotazovaných, že čtou rády. Přičemž dívek, které rády čtou knihy, je podstatně více než chlapců. Z těchto dětí, které rády čtou knihy, čte pravidelně 71% dětí, kde je však procentuelní zastoupení chlapců o trochu větší než zastoupení dívek.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které rády čtou knížky	87%	33%	61%
Děti, které nerady čtou knížky	14%	67%	40%

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které čtou pravidelně	69%	78%	71%
Děti, které nečtou pravidelně	31%	22%	29%

Co se týče typu literatury nebo žánru, který děti čtou, 66% dětí preferuje čtení nejrůznějších časopisů, jak chlapci tak dívky. Další literaturou, která byla dětmi nejvíce jmenovaná, je dobrodružná literatura, kterou čte celkem 27% dětí. Dále to jsou encyklopedie, romány, noviny, sci-fi nebo pohádky. Méně jsou čteny např. detektivní příběhy, horory, thrillery, ale i drama.

Literatura	Dívky	Chlapci	Celkem
Noviny	12%	26%	18%
Časopisy	78%	70%	66%
Encyklopedie	32%	30%	25%
Dobrodružná lit.	34%	23%	27%
Romány	32%	3%	20%
Pohádky	11%	2%	10%
Sci-fi	8%	25%	16%

Jak je vidět z předcházející tabulky, velká část dětí čte časopisy a přibližně pětina dětí se zajímá o noviny. Na otázku, zda děti čtou pravidelně nějaký časopis nebo noviny, kladně odpovědělo celkem 82% dětí, přičemž procentuální vyjádření dívek i chlapců je téměř stejné (přibližně 80% dívek i chlapců).

	Dívky	Chlapci	Celkem
Pravidelné čtení nějakého časopisu nebo novin	81%	83%	82%
Nepravidelné čtení časopisu nebo novin	19%	17%	18%

Nejčtenějším časopisem je časopis Bravo, které čte celkem 35% dětí a to zejména dívky. Dále je to časopis Dívka, který je čten celkem 21% jedinci (pouze dívky, což činí 25% dívek). Jedinými novinami, které jsou čteny především chlapci v trochu větší míře (11% dětí) jsou noviny Blesk. Mezi chlapci je také oblíbený časopis Hattrick, který je čten 21% všech chlapců. Dále to je u chlapců časopis Abc, který pravidelně čte 12% chlapců, žádné dívky. Dalšími časopisy a novinami, které děti čtou, ale v malé míře, jsou např. časopis Bravo girl, Popcorn, Sport, týdeníky města atd.

4.5 Trávení volného času s rodinou a vrstevníky

Další oblastí otázek, která následovala, se věnovala trávení volného času dětí s rodiči, sourozenci nebo vrstevníky.

Celkem 67% všech dotazovaných dětí vnímá nebo cítí podporu od svých rodičů, alespoň co se týče jejich zájmů, koníčků a aktivit ve volném čase. Z těchto dětí, které cítí podporu od svých rodičů, celých 66 % dětí vnímá tuto podporu po stránce finanční. Tedy že jim rodiče platí různé zájmové kroužky, kupují potřebné vybavení k provozování dané činnosti apod. 17% dětí oceňuje účast svých rodičů na volnočasových aktivitách, závodech, zápasech, vystoupeních dětí atd. Dále 13% dětí vnímá podporu od rodičů tím, že jim rodiče poskytují odvoz na místo konání dané činnosti ve volném čase. 10% dětí na svých rodičích oceňuje povzbuzení nebo to, že si s nimi o jejich koníčcích povídají. Rodiče dětem povolí vše ve volném čase nebo jim řeknou vlastní názor ohledně jejich koníčků. To jsou další způsoby podpory od rodičů v zájmech a zálibách dětí.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Podpora od rodičů	70%	64%	67%
Nezájem rodičů o koníčky dětí	30%	36%	33%

Jestli děti tráví často volný čas se svými rodiči nebo se sourozenci bylo předmětem dalšího zkoumání. Na tuto otázku odpovědělo 65% dětí pozitivně. To znamená, že 65 % dětí (tj. 68% dívek a 62% chlapců) má subjektivní pocit, že tráví často svůj volný čas s rodiči, případně se sourozenci. Tedy 35% všech dětí (tj. 32% dívek a 38% chlapců) pociťuje, že netráví často volný čas se svou rodinou.

Podle výzkumu vyšlo, že 55% dětí tráví více času s matkou. Pouze 8% dětí tráví během týdne více času s otcem a 37% tvrdí, že tráví s oběma rodiči stejné množství času. To je subjektivní názor dětí nebo pocit, který v tomto směru mají.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Více času s otcem	4%	13%	8%
Více času s matkou	62%	46%	55%
Stejně času s oběma rodiči	34%	41%	37%

A jakým způsobem děti tráví volný čas s rodiči? Nejčastěji to jsou výlety, na které rodiče se svými dětmi vyrazí. Takto odpovědělo celkem 53% dotazovaných. Dále to jsou procházky (32% dětí), dělání domácích úkolů (22% dětí) nebo návštěva různých kulturních akcí (20% dětí), zejména kina. Pouze 6% dětí odpovědělo, že se učí se svými rodiči a také že společně sportují. Dalšími společnými činnostmi jsou např. návštěvy známých a příbuzných, nakupování (4% dětí), domácí práce nebo sledování televize (4% dětí). Celkem 3% dětí nedělá společně s rodiči nic.

Děti tráví svůj volný čas také se sourozenci. Mezi respondenty bylo 18% dětí, které nemají sourozence. Většina aktivit, které společně se sourozenci dělají, spadá do okruhu zábavy. Celkem 52% dětí tráví čas se sourozenci hraním her, 26% dětí dělá se sourozenci domácí práce. Společně také jezdí na výlety (21% dětí), učí se (18% dětí) nebo dělají domácí úkoly (14% dětí). Vedle těchto činností některé děti uvedly, že se se sourozenci hádají nebo se perou. Celkem 5% dotazovaných dětí nedělá společně se sourozenci vůbec nic.

Pokud děti netráví svůj volný čas s rodinou, tak ho budou zřejmě trávit se svými vrstevníky. Z následující tabulky lze vyčíst, že dotazované děti uváděly chození ven jako nejčastější způsob trávení volného času s kamarády. Dále to je sportování s kamarády, hraní počítačových her, kterou zvolila třetina dětí, návštěva kulturních akcí, zájmových kroužků, diskoték. Jenom 7% dětí se společně se svými kamarády učí.

Aktivity ve volném čase	Děti
Jít ven	92%
Sport	53%
Hraní počítačových her	33%
Návštěva kina, divadla, koncertů apod.	24%
Návštěva zájmových kroužků	22%
Návštěva diskoték	15%
Společné učení	7%

4.6 Kulturní vyžití dětí

Další otázka byla orientována na kulturní vyžití dětí, tzn. jaké kulturní akce děti navštěvují a jak často. Různé kulturní akce navštěvuje celkem 66% všech dotazovaných dětí (76% dívek a 55% chlapců). Z toho však jenom 19% dětí navštěvuje tyto akce pravidelně. To znamená, že drtivá většina dětí, které navštěvují kulturní akce, je navštěvuje pouze příležitostně. Jedná se zejména o

návštěvu kina, dále divadelní představení, v menší míře už hudební koncerty a také výstavy.

4.7 *Technika a multimédia*

Poslední část dotazníku byla věnována vztahu dětí k počítačům, internetu, televizi atd. ve volném čase.

Téměř všechny děti, které byly dotazovány, mají přístup k počítačům (celkem 94% dětí), a to zejména doma, což uvedlo celkem 78% všech dětí. Dále to je škola, kterou uvedlo 56% dětí jako místo, kde mají přístup k počítači. V menší míře to potom jsou pracoviště rodičů nebo doma u kamarádů (9% dětí), u příbuzných (5% dětí), v knihovně (3% dětí) a v kavárnách (2% dětí).

Přístup k počítači	Dívky	Chlapci	Celkem
Ano	98%	96%	97%
Ne	3%	4%	4%

Polovina dětí, které mají přístup k počítači, používají počítač pravidelně každý den. Přibližně třetina dětí využívá počítač nepravidelně a 18% dětí uvedlo, že používá počítač několikrát do týdne. Účely, za kterými děti používají počítače, jsou různé. Nejčastěji to je internet, práce, která se týká školy a školní přípravy, nebo hraní počítačových her.

Častost používání počítačů	Dívky	Chlapci	Celkem
Pravidelně každý den	43%	59%	51%
Několikrát do týdne	15%	23%	18%
Nepravidelně, když se naskytne možnost	42%	18%	31%

Účel používání počítačů	Dívky	Chlapci	Celkem
Internet	63%	71%	67%
Hraní počítačových her	39%	85%	61%
Práce do školy	64%	59%	62%
Pouštění filmů, CD apod.	36%	55%	45%
Jiné (psaní časopisu, kreslení,...)	4%	5%	4%

S počítači také souvisí internet a jeho využívání dětmi ve volném čase. Celkem 84% dětí využívá internet. Nejčastěji děti vyhledávají nejrozličnější informace, zejména ty, které se týkají jejich zájmů; informace, které děti potřebují k práci do školy. Celkem 27% dětí na internetu chatuje a 20% dětí hraje hry.

Způsob využívání internetu	Celkem
Vyhledávání informací	33%
Chat	27%

Práce do školy	23%
Hraní PC her	20%
Hudba	9%
Sledování reality show	9%
E-mail	8%
ICQ	3%

Dalším bodem dotazníku bylo zkoumat, do jaké míry děti věnují svůj volný čas hraní počítačových her. Na otázku, zda hrají počítačové hry, odpovědělo kladně celkem 80% dětí.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Hrají počítačové hry	76%	84%	80%
Nehrají počítačové hry	24%	16%	20%

Přibližně třetina dětí, co hraje počítačové hry ve svém volném čase, uvedla nebo si myslí, že hraje hry přibližně po dobu jedné hodiny týdně, třetina dětí hraje hry 2-3 hodiny týdně a zbývající třetina dětí věnuje hraní počítačových her čtyři a více hodin týdně.

Čas věnovaný hraní PC her	Dívky	Chlapci	Celkem
1 hodina/týden	61%	17%	38%
2-3 hodiny/týden	25%	35%	30%
4 a více hodin/týden	14%	48%	32%

Podobně jako u hraní počítačových her, se výzkum zabýval i otázkou sledování televize ve volném čase dětí a dobou, kterou děti této činnosti ve volném čase věnují. Celkem 62% dětí, tedy téměř dvě třetiny všech dětí, uvedlo, že televizi sledují po dobu 2-3 hodin denně. Po dobu jedné hodiny sleduje televizi 22% všech dětí, po dobu více než čtyř hodin sleduje televizi 14% dětí a pouze 2% všech dětí televizi vůbec nesleduje.

Doba sledování televize	Dívky	Chlapci	Celkem
0 hodin	1%	3%	2%
1 hodinu/den	24%	20%	22%
2-3 hodiny/den	61%	64%	62%
4 a více hodin/den	14%	13%	14%

Poslední otázka, která se týkala této oblasti trávení volného času, se zabývala vztahem dětí k mobilním telefonům. Mobilní telefon vlastní celých 98% všech dotazovaných dětí, přičemž polovina těchto dětí by si svůj život bez mobilního telefonu už nedovedla představit.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Vlastní mobilní telefon	99%	97%	98%%
Nevlastní mobilní telefon	1%	3%	2%

Život bez mobilního telefonu?	Dívky	Chlapci	Celkem
Ano	41%	58%	49%
Ne	59%	42%	51%

4.8 Přístup dětí k přebytku volného času

Na otázku, jestli se děti ve svém volném čase někdy nudí, odpověděly necelé dvě třetiny všech dotazovaných, že se jim občas stává, že se ve svém volném čase nudí a tedy neví, co s volným časem dělat.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Děti, které se někdy ve svém volném čase nudí	55%	60%	57%
Děti, které se ve svém volném čase nikdy nenudí	45%	40%	43%

Úplně poslední otázkou dotazníku bylo, čím by se děti zabavily, kdyby měly spoustu volného času a žádné povinnosti. Odpovědi na tuto otázku byly opravdu velmi různorodé. Nejčastěji by děti trávily svůj volný čas venku s kamarády (48% dětí), 38% dětí by hrálo počítačové hry, 27% by sledovalo televizi, stejný počet dotazovaných by trávil svůj volný čas sportováním, 15% by četlo knihy, 9% by trávil svůj volný čas se svými domácími mazlíčky, 8% by poslouchalo hudbu, 7% by si kreslilo, 6% by se učilo, 4% dotazovaných by hrálo různé společenské hry nebo surfovalo po internetu, 3% by šlo na procházku, 2% dětí by rybařilo nebo tancovalo. Jedno procento dětí by ve svém volném čase uklízelo, šlo do kina, hrálo na hudební nástroj, nakupovalo, lepilo modely, skládalo puzzle, pěstovalo rostliny, střílelo ze vzduchovky, spalo a jedlo.

5 Diskuze a závěry

Výzkumem bylo dosaženo jistých závěrů a tedy i k potvrzení nebo vyvrácení předcházejících hypotéz.

Jedním z důležitých faktů, kterých bylo dosaženo, je to, že každé dítě má nějaký koníček nebo nějaké zájmy ve volném čase. A těmto svým koníčkům se více či méně věnují.

Hypotéza 1

První hypotéza, která se týkala vlivu techniky na volný čas, se ukázala být částečně pravdivá. Počítače, internet nebo televize, tedy technika, se opravdu projevují ve způsobu trávení volného času dětmi, ale přesto si děti ponechávají dobrý vztah ke sportu nebo ke čtení knih.

Pocit, že děti sportují, má 80% všech dotazovaných dětí a dokonce většina těchto dětí sportuje pravidelně. Tedy podle výzkumu se zdá, že děti mají sport rády.

Na druhou stranu, ačkoliv děti sportují, mají také rády počítače, počítačové hry, své mobilní telefony. Celkem 80% dětí hraje ve svém volném čase počítačové hry, a to bez rozdílu, jestli se jedná o chlapce nebo dívky. Doba, kterou si děti myslí, že tráví u hraní počítačových her, je u jedné třetiny dětí doba, která přesahuje čtyři hodiny za týden. Zejména však chlapci tráví u počítačových her více času než dívky.

Téměř každé dítě sleduje denně televizi. Ve většině případů se jedná o dvě až tři hodiny denně. Je ale zajímavé, že žádné dítě nezmínilo sledování televize jako svou oblíbenou činnost nebo svůj „koníček“. Lze proto usuzovat, že děti pravděpodobně volí tuto činnost např. z důvodu, že se nudí nebo také proto, že televize je velmi dostupným a velmi pohodlným způsobem trávení volného času. Přestože sledování televize si zvolilo 27% dětí jako jeden z možných způsobů trávení volného času v případě, že by děti měly spoustu volného času a žádné povinnosti, nemyslím si, že by tato činnost byla mezi dětmi nějak obzvláště oblíbená.

Co se týče užívání počítačů a internetu ve volném čase, téměř všechny děti až na výjimky, mají přístup k počítači, a to především doma. Přístup k počítači mají tudíž téměř každý den. Počítač a internet děti využívají nejen k činnostem zábavy, ale i k práci do školy. Bylo celkem zajímavým, ačkoliv ne až tak překvapivým, zjištěním, že mnoho dětí sleduje stránky probíhajících reality show na internetu. Tento druh zábavy se v současné společnosti zdá být velmi populární a jak je vidět, nejen mezi dospělými, ale také značnou měrou i mezi dětmi a mládeží.

Mobilní telefony jsou dalším znakem současné společnosti a v některých existujících případech se mohou stát dokonce i zdrojem několikahodinové zábavy ve volném čase. Toto je sice až krajní případ, ale faktem je, že mobilní telefon dnes vlastní, opět až na některé výjimky, každé

dítě. Ačkoliv mobilní telefony nejsou neúčinné, je možná příjemným zjištěním, že polovina dětí by si bez nich dovedla představit svůj život.

Tedy závěrem k této hypotéze, bezpochyby se technika velmi projevila ve způsobu trávení volného času dětmi. Děti ve svém volném čase hrají počítačové hry, surfují po internetu, užívají počítače nebo mobilní telefony, ale také neopomíjejí ve volném čase sportovní činnosti a věřím, že v případě, kdy by si měly zvolit mezi sportem a hraním počítačových her, by mnohé z nich zvolily sport.

V souvislosti se zájmy a koníčky dětí a také s předcházející hypotézou, mě zajímalo, jakou úlohu hrají knížky a čtení knih ve volném čase dětí. Ačkoliv knihy v dnešní společnosti, která nabízí mnoho možností vyžití ve volném čase, mají mnoho konkurentů, děti čtou knihy rády. Je velmi pozitivní, že se ještě v dnešní době najde spousta dětí, které čtou rády knížky. A ještě uspokojivější je, že mnoho z těchto dětí čte knihy pravidelně. To se týče alespoň dětí, které byly zahrnuty do tohoto výzkumu. Celých 70% dětí čte knihy rádo.

Co se týká všeobecně literatury, děti se zajímají o čtení v encyklopediích, čtení dobrodružné literatury, časopisů nebo novin. Zejména však čtou časopisy. Ve většině případů mají děti nějaký svůj oblíbený časopis (nebo noviny), který čtou pravidelně. Není překvapivé, že dívky v tomto věku čtou především dívčí časopisy a časopisy, které jsou určeny mládeži. Jsou to především časopisy Bravo, Dívka apod. U chlapců to jsou časopisy spíše sportovního zaměření (Hattrick, Sport, Velo, ...)

Hypotéza 2

Ještě než přejdeme k druhé hypotéze, chtěla bych se věnovat zjištění, jaký je vztah rodičů ke koníčkům a zájmům jejich dětí, bráno však z pohledu dětí. Celkem dvě třetiny dětí vnímá nějakým způsobem podporu od svých rodičů. O zbylé třetině však nelze říci, zda rodiče děti v jejich zájmech nepodporují nebo se pouze o tomto tématu doma s dětmi nebaví, a proto si děti myslí, že je jejich rodiče nijak nepodporují. To je těžké říci. Ale důležité je, že většina dětí má v této oblasti pocit podpory od svých rodičů, a to nejen po stránce finanční ale i po té druhé stránce, kdy děti velmi oceňují na svých rodičích to, že si s nimi o svých zálibách povídají a že projevují zájem o to, co dělají ve svém volném čase.

Další hypotéza se zabývala vztahem dětí a jejich okolím, tedy rodinou a kamarády, ve volném čase.

Přibližně dvě třetiny dětí odpovědělo, že rodiče s nimi tráví často volný čas. To je velmi užitečná informace, protože vypovídá o tom, jaký je skutečný pocit dětí v tomto směru. Většinou to je matka, s kterou děti tráví volný čas, ačkoliv v mnoha případech děti vnímají dobu, s kterou s nimi tráví otec nebo matka, stejně dlouhou. Je také zajímavé, že pokud děti uvedly otce, který s nimi tráví během týdne více času, pak to byla odpověď spíše chlapců.

Nejčastějšími náplněmi volného času dětí s rodiči jsou procházky nebo dělání domácích úkolů. Z odpovědí dětí mám takový pocit, že děti tráví volný čas s rodiči zejména o víkendech a během týdne to jsou spíše sourozenci nebo kamarádi, se kterými tráví většinu volného času. Volný čas dětí se sourozenci a s kamarády se v něčem liší. Ačkoliv v obou případech je hlavní náplní trávení volného času zábava nebo hry, sourozenci si navzájem více pomáhají s učením, domácími úkoly, tráví společně čas i plněním domácích prací apod. Zatímco nejčastější činností ve volném čase s kamarády je pobyt venku nebo příp. sport. Jen zlomek kamarádů si navzájem pomáhá s učením nebo domácími úkoly.

Tedy hypotéza se ukázala být pravdivá. Ačkoliv dvě třetiny dětí cítí, že rodiče s nimi tráví často volný čas, s jednou třetinou dětí jejich rodiče volný čas moc netráví. Alespoň tak to děti vnímají. Děti tráví s rodiči více volného času o víkendech, kdy jezdí na výlety, chodí na procházky apod. Během týdne tráví více volného času s vrstevníky, příp. se sourozenci. Polovina dětí tráví během týdne více času s matkou.

Jedním ze způsobů trávení volného času dětí s rodinou nebo vrstevníky je návštěva kulturních akcí. Dvě třetiny dětí navštěvuje kulturní akce, ale zejména příležitostně. Z výzkumu také vyplynulo, že mnohé děti se dostávají např. do divadla nebo na výstavy pouze se školou. Důvody, proč děti nenavštěvují tyto akce častěji, může být např. jejich nezájem o kulturu, finanční náročnost nebo ale i to, že rodiče své děti nevedou tímto směrem.

Hypotéza 3

Poslední hypotéza se zabývala porovnáním volného času dětí, které žijí ve městě a dětí, které žijí na venkově. Z výzkumu vyplynulo, že jak děti z města tak z venkova tráví volný čas velmi podobným způsobem. Jejich činnosti ve volném čase se nijak výrazně neliší. Avšak z pohledu mé poslední hypotézy, která se týkala návštěvy pravidelných zájmových kroužků a využívání volnočasových zařízení, byly zjištěny jisté rozdíly. Z výzkumu vyplynulo, ačkoliv se to může zdát překvapivé, že oproti městským dětem více venkovských dětí navštěvuje nějaký zájmový kroužek. Tento rozdíl není nijak vysoký, ale přece jenom tam nějaký rozdíl byl shledán. Z tohoto hlediska se tedy hypotéza, že městské děti budou více navštěvovat pravidelné zájmové kroužky, ukázala být nepravdivá. Je však zajímavé, že 74% všech venkovských dětí, které navštěvují nějaký kroužek, dochází na tyto kroužky do školy. A jen v malé míře využívají služeb jiných volnočasových zařízení jako je např. základní hudební škola nebo dům dětí a mládeže. Z tohoto hlediska se daná hypotéza ukázala být pravdivá. Pokud tedy shrneme výsledky výzkumu, které se vztahují k této otázce, pak dojdeme k tomu, že v porovnání s venkovskými dětmi méně městských dětí navštěvuje nějaké zájmové kroužky, ale na druhou stranu tyto děti více využívají možností různých zařízení a středisek pro volný čas.

Shrnutí

Na závěr, přestože 57% všech dotazovaných dětí uvedlo, že se někdy ve svém volném čase nudí, všechny děti věděly, co odpovědět na poslední otázku dotazníku, která zněla: „Představ si, že máš spoustu volného času a nemáš žádné povinnosti. Čím se zabavíš?“. Děti by nejčastěji chtěly trávit svůj volný čas s kamarády, ale opět se tu také projevil vliv techniky. Děti často jmenovaly, že by hrály počítačové hry nebo sledovaly televizi. Pozitivní však je, že mnoho dětí by zvolilo takové aktivity, jakými jsou např. sportování, čtení knih nebo dokonce učení.

Jak se ukázalo, město, ve kterém byl výzkum prováděn, nabízí opravdu širokou škálu aktivit pro smysluplné trávení volného času. Děti mohou navštěvovat kromě školních kroužků také hudební školu, taneční školu, Dům dětí a mládeže, kurzy organizované Střediskem knihovnických a kulturních služeb a samozřejmě také různé sportovní kluby. Tedy kdokoliv projeví zájem o nějakou činnost, ať se jedná o činnosti společenskovední, estetickovýchové, pracovní-technické, přírodovědné nebo činnosti sportovního nebo tělovýchového zaměření, může svůj zájem uplatnit a také dále rozvíjet. A pokud opomineme např. finanční stránku věci a také zda rodiče vedou své dítě k vhodnému využívání volného času a umožňují mu k tomu vhodné podmínky, záleží jenom na dětech, zda se chtějí danému zájmu věnovat nebo ne.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakými způsoby tráví volný čas děti 2. stupně základní školy, jaké jsou jejich možnosti v rámci daného města a také porovnat, jestli jsou nějaké rozdíly v trávení volného času dětmi, které žijí ve městě a na venkově.

V diplomové práci byly popsány jak znalosti z oblasti volného času, tak i důležitá oblast výchovy, tj. výchova ve volném čase. Práce se také zabývala výzkumem, který proběhl na základě dotazníku, který byl poskytnut dětem 2. stupně základní školy. Prostřednictvím tohoto dotazníku pak bylo možno potvrdit či vyvrátit hypotézy, které jsem si stanovila.

V práci bylo dosaženo stanovených cílů. Výsledkem výzkumu bylo zmapování aktivit dětí ve volném čase, co děti upřednostňují ve volném čase, jaká zařízení pro volný čas navštěvují, jakými činnostmi tráví čas s rodinou nebo s vrstevníky atd. Také došlo k ověření hypotéz. Hypotézy, které jsem se rozhodla prověřit, se ukázaly být alespoň částečně pravdivé.

Ačkoliv mezi dětmi, které byly zahrnuty do mého výzkumu, je mnoho dětí, které mají více zájmů ve svém volném čase, jsou tam i ty, které nenavštěvují žádné kroužky a ničemu konkrétnímu se ve svém volném čase nevěnují. To je podle mého názoru velká chyba, protože pokud děti mají přebytek času, s kterým neví, jak naložit, pak se dítě nudí a vymýšlí nejrůznější vylomeniny. Samozřejmě že toto všechno není chyba jenom samotného dítěte, ale týká se to také rodičů, kteří by měli být zodpovědní za výchovu svého dítěte a to zahrnuje i výchovu ve volném čase.

Literatura

- 1) Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- 2) Čech, T. Efektivní využívání volného času jako součást životního stylu dětí v postmoderní společnosti. *Pedagogická orientace* 2002, č. 2, s. 108-113. ISSN 1211-4669.
- 3) Hofbauer, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- 4) Němec, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- 5) Pávková, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- 6) Průcha, J. *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
- 7) Sak, P. *Proměny české mládeže*. Praha: Nakladatelství Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.
- 8) Sak, P., Saková, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
- 9) Spousta, V. a kol. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
- 10) Spousta, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- 11) Vážanský, M., Smékal, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9.

Příloha

Dotazník: volný čas

1. Kolik máš volného času denně?
 - a) 1-2 hodiny denně
 - b) 3-5 hodin denně
 - c) 5 a více hodin denně
 - d) téměř žádný volný čas nemám
2. Máš nějaké koníčky? Jaké? (sbírání známek, sbírání kartiček, malování, lepení modelů, ...)
3. Kolik času věnuješ svým koníčkům?
 - a) 1-2 hodiny týdně
 - b) 3-5 hodin týdně
 - c) 5 a více hodin týdně
 - d) na koníčky mi téměř nezbyvá čas
4. Navštěvuješ pravidelně nějaké kroužky? Jaké a jak často?
5. Do kroužku Tě přihlásili rodiče nebo jsi Ty sám chtěl/sama chtěla navštěvovat tento kroužek?
6. Navštěvuješ školní klub, základní uměleckou školu, dům dětí a mládeže nebo nějakou jinou organizaci, která se věnuje volnému času dětí a mládeže?
7. Sportuješ? Jaký sport? Sportuješ pravidelně, a jak často? S kým?
8. Čteš rád/ráda knížky? Čteš pravidelně, a jak často čteš? Máš nějakou svou oblíbenou knížku?
9. Čteš pravidelně nějaký časopis nebo noviny?
10. Jaký typ literatury Tě zajímá?
 - a) noviny
 - b) časopisy
 - c) encyklopedie
 - d) dobrodružná literatura
 - e) romány
 - f) pohádky

- g) sci-fi
- h) jiné (napíš jaké)

11. Nudíš se někdy ve svém volném čase?
12. Podporují Tě rodiče v Tvých koníčcích a zálibách? Jakým způsobem Tě podporují?
13. Trávíš svůj volný čas často s rodiči nebo sourozenci?
14. Tráví s Tebou během týdne více času otec nebo matka?
15. Co děláš společně s rodiči? (výlety, návštěva kulturních akcí – divadlo, kino, ...; společenské hry, domácí úkoly, procházky, ...)
16. Co děláš společně se sourozenci? (učení, domácí úkoly, hry, výlety, zábava, domácí práce, ...)
17. Jak trávíš svůj volný čas s kamarády?
- a) učíme se společně
 - b) chodíme ven
 - c) navštěvujeme kino, divadlo, koncerty, ...
 - d) hrajeme počítačové hry
 - e) sportujeme
 - f) chodíme na diskotéky
 - g) navštěvujeme zájmový kroužek
 - h) jinak (napíš jak)
18. Navštěvuješ nějaké kulturní akce? Jaké? (divadlo, koncerty, kino, ...) Jak často?
19. Máš nějaké domácí zvířátko? Jaké? Kdo se o něj stará?
20. Máš přístup k počítači?
- a) ano
 - b) ne

Pokud ano, kde?

- a) doma
- b) ve škole
- c) u rodičů v práci
- d) jinde (napíš kde)

Jak často máš přístup k počítači?

- a) pravidelně každý den
- b) několikrát do týdne
- c) nepravidelně, když mám možnost

K jakým účelům počítač používáš?

- a) hraní her
- b) internet
- c) práce do školy
- d) pouštění filmů, CD, ...
- e) jiné (napíš jaké)

21. Hraješ počítačové hry?

- a) ano
- b) ne

Kolik hodin týdně věnuješ hraní her?

- a) 1 hodinu
- b) 2-3 hodiny
- c) 4 a více hodin

22. Využíváš internet? Co na něm nejčastěji vyhledáváš a které stránky Tě nejvíce zajímají?

23. Kolik hodin denně trávíš u televize?

- a) 0 hodin
- b) 1 hodinu
- c) 2-3 hodiny
- d) 4 a více hodin

24. Vlastníš mobilní telefon? Pokud ano, dovedeš si bez něj představit svůj život?

25. Představ si, že máš spoustu volného času a nemáš žádné povinnosti. Čím se zabavíš?